

Praktijkvoorbeelden flexibilisering in het primair en voortgezet onderwijs

Onderzoek i.o.v. de Onderwijsraad
Eindrapport

Madeleine Hulsen en Anne Luc van der Vegt

Praktijkvoorbeelden flexibilisering in het primair en voortgezet onderwijs

Deelrapport 7

Onderzoek in opdracht van de Onderwijsraad

Opdrachtgever: Onderwijsraad

Utrecht, februari 2015

© Oberon

Postbus 1423

3500 BK Utrecht

tel. 030-2306090

fax 030-2306080

e-mailadres: info@oberon.eu

Kohnstamm Instituut

Postbus 94208

1090 GE AMSTERDAM

tel. 020-5251226

e-mailadres: secr@kohnstamm.uva.nl

Inhoudsopgave

Samenvatting en conclusies	4
1 Inleiding	6
2 Opzet deelstudie	8
2.1 Selectie scholen en respondenten	8
2.2 Gespreksonderwerpen	8
3 Portretten	9
Sterrenschool Apeldoorn (basisonderwijs)	9
De Elstar, Elst (basisonderwijs)	14
Mondomijn, Helmond (basisonderwijs)	17
Maarten van Rossem College, Arnhem (vmbo)	21
Gertrudiscollege, Roosendaal (mavo, havo, vwo)	25
Pallas Athene College, Ede (mavo, havo, vwo)	30

Samenvatting en conclusies

Ter introductie op de portretten schetsen we hier een samenvattend beeld van de vormen van flexibilisering die we tegen zijn gekomen. We zetten hierbij een aantal opvallende trends, succesfactoren en belemmeringen op een rij waarbij we de praktijkvoorbeelden als illustratie gebruiken.

Vormen van flexibilisering

De scholen die we bezocht hebben werken alle met meerdere vormen van flexibilisering. Alle scholen werken met flexibilisering wat betreft onderwijsactiviteiten en onderwijs op een andere locatie of zijn bezig met ontwikkelingen op dit gebied. Hierbij wordt vaak gebruik gemaakt van ict door gebruik van een tablet of iPad met gepersonaliseerde opdrachten of adaptieve leermiddelen, waardoor het onderwijs niet meer per se aan school is gebonden. De meeste scholen werken ook aan flexibilisering van het onderwijsprogramma, in de vorm van een gepersonaliseerd lesprogramma. Dit kan variëren naar volledig individueel groepsoverstijgende ‘domeinen’ (IKC Mondomijn), tot het werken in units (De Elstar), met drie niveaugroepen in de klas (Maarten van Rossem) of uitgebreide keuzemogelijkheden voor talentontwikkeling (Gertrudis College en Pallas Athene College). De meeste cases zijn ook bezig met flexibilisering op het gebied van toetsing en/of examinering, waarbij het Gertrudis College en Maarten van Rossem opvallen door respectievelijk de mogelijkheid om vervroegd examen te doen en om vakken op verschillende niveaus te volgen. Flexibele onderwijstijden vallen op bij De Sterrenschool en Mondomijn, die beide het hele schooljaar open zijn en waarbij bij Mondomijn zelfs een volledige verweving is van kinderopvang en basisschool. Flexibilisering is hier bewust ook gericht op de wensen en mogelijkheden van ouders.

Succesfactoren en effecten

Maatwerk voor de leerlingen

Een van de belangrijkste succesfactor van flexibilisering die uit de praktijkvoorbeelden naar voren komt, is dat er een betere aansluiting is bij de interesses en talenten van leerlingen. Leerlingen worden meer aangesproken op hun eigen kracht en expertise. Dit kan goed zijn voor de motivatie en zelfvertrouwen. Dit is onder andere te zien op bijvoorbeeld Maarten van Rossem en het Pallas Athene College.

Draagvlak en professionalisering

Het anders inrichten van het onderwijs vraagt om draagvlak en enthousiasme bij het team omdat flexibilisering vaak extra inzet, andere competenties (bijv. meer samenwerking, specialisering, kunnen differentiëren) en dus ook flexibiliteit en verdere professionalisering van leraren vereist. Bij de inzet van meerdere leraren binnen een groep of klas (bijvoorbeeld bij De Elstar, Mondomijn) is sprake van gedeelde zorg en verantwoordelijkheid: “Je hoeft niet alles alleen te doen.” Daarbij komt uit de praktijkvoorbeelden ook naar voren dat voor de flexibilisering er uiteraard ook draagvlak bij de ouders en kinderen moet zijn en dat ouders (vooral in het basisonderwijs) vanuit een specifieke expertise of kennis ook ingezet kunnen worden bij het onderwijs (“samen voor het kind”).

Ondersteuning en facilitering vanuit school, bestuur en overheid

Belangrijk is ook dat er een gedeelde visie op de flexibilisering is vanuit de school en het bestuur. Er moet ook voldoende ondersteuning zijn voor de gewenste vormen van flexibilisering door bijvoorbeeld het faciliteren van extra scholing, extra handen in de klas (functiedifferentiatie) en (digitale) leermiddelen op maat. Daarnaast blijkt uit de beschrijvingen dat het ook belangrijk is dat er vanuit de overheid ondersteuning wordt geboden, hetzij door extra financiële middelen, hetzij door het verruimen van de (wettelijke) ruimte en mogelijkheden voor flexibilisering. Bij voorkeur zou blijvende, structurele ondersteuning geboden moeten worden, zodat ook sprake kan zijn van borging en doorontwikkeling.

Inzet van ict

Uit alle beschrijvingen blijkt dat de inzet van digitale leermiddelen veel mogelijkheden biedt tot flexibilisering, doordat leerlingen hier in hun eigen tempo en op maat mee aan de slag kunnen. Ict is dus een belangrijk middel om gepersonaliseerd leren en plaatsonafhankelijk onderwijs te faciliteren (zie bijvoorbeeld het gebruik van iPads op De Elstar). Voor de meeste leerlingen sluit het gebruik van ict aan bij hun ervaringen en belevingswereld, maar het moet volgens de scholen geen doel op zich zijn.

Aantrekkingskracht

De flexibilisering kan een school aantrekkelijk maken voor leerlingen en ouders, doordat de school zich profileert. Voorbeelden zijn het bieden van talentklassen, gepersonaliseerd leren. Vooral in het basisonderwijs (zie de beschrijvingen van Mondomijn, Sterrenschool) zien we dat flexibilisering soms juist wordt ingegeven door de wens om te willen aansluiten bij de mogelijkheden van (werkende) ouders (combinatie van opvang en onderwijs, flexibele onderwijstijden, hele jaar open). Ook kunnen scholen die gepersonaliseerd leren aanbieden vaak al beter aansluiten op de onderwijsbehoeften van zorgleerlingen.

Knelpunten

Wettelijke belemmeringen

Opvallend is dat de wettelijke belemmeringen over het algemeen geen groot of onoverkomelijk probleem lijken te zijn. Toch zijn er wel de nodige uitdagingen waar de scholen tegenaan lopen bij de gekozen vormen van flexibilisering. Zoals bijvoorbeeld Mondomijn, met het volledig geïntegreerde aanbod voor kinderen van 0-12 jaar, waarbij twee verschillende organisaties (kinderopvang en school) met elk hun eigen regels en wettelijke bepalingen bij zijn betrokken. Bij Maarten van Rossem loopt men er tegenaan dat vakken wel op verschillende vmbo-niveaus kunnen worden gevolgd, maar dat het nog niet mogelijk is om dit met een examen op verschillende niveaus af te sluiten.

Organisatorische hindernissen

Bij de verschillende vormen van flexibilisering lopen scholen soms ook tegen financiële of organisatorische hobbels aan. Zo kan het maken van roosters bij gepersonaliseerd onderwijs een behoorlijke uitdaging zijn (zie bijvoorbeeld het Gertrudis College). Ook komt uit de beschrijvingen naar voren dat de financiering van het onderwijs niet op maatwerk en differentiatie is ingesteld (bijvoorbeeld als meerdere keren per jaar boeken moeten worden gewisseld (Maarten van Rossem)). Ook de definitie van onderwijstijd kan een (financieel) knelpunt zijn als onderwijsactiviteiten die buiten het schoolgebouw plaatsvinden niet tot de onderwijstijd worden gerekend, waardoor daar ook geen financiering tegenover staat (zie case Pallas Athene College). Toch ervaren de scholen over het algemeen voldoende ruimte en mogelijkheden om hun onderwijs flexibel vorm te geven.

In de hier volgende portretten gaan we per school uitgebreider in op de verschillende aspecten van en ervaringen met flexibilisering van de zes scholen.

1 Inleiding

Nederlandse scholen zijn over het algemeen traditioneel georganiseerd. In het basisonderwijs werken de meeste scholen met een leerstofjaarklassensysteem waar leerlingen onderwijs krijgen in vaste klassen van leerlingen van eenzelfde leeftijd. In het voortgezet onderwijs worden leerlingen geplaatst in verschillende onderwijstypen en leerwegen. Instructie vindt veelal klassikaal plaats, met dezelfde leerstof en in hetzelfde tempo en het behalen van onderwijsdoelen wordt getoetst met gestandaardiseerde leerlingvolgsystemen, toetsen en examens.

Deze wijze van organisatie heeft voordelen in termen van duidelijkheid, organiseerbaarheid en het creëert samenhang binnen scholen en klassen. Er zijn echter ook nadelen, vooral leerlingen die benedengemiddeld of bovengemiddeld presteren. Maar ook voor de gemiddelde leerlingen wordt het wenselijk gevonden dat het onderwijs beter inspeelt op hun niveau en interesses. De roep om meer flexibilisering van het onderwijs wordt in beleid en in de praktijk ondersteund. Een toenemend aantal scholen neemt – vanuit verschillende overwegingen – flexibilisering ter hand.

De Onderwijsraad is door de bewindslieden van OCW verzocht om in 2015 een advies uit te brengen waarin deze aanbeveling nader wordt uitgewerkt. Het gaat er dan om ruimte te bieden aan flexibilisering, zonder de kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid van het onderwijs te schaden. De adviesvraag is als volgt geformuleerd: Hoe kan meer ruimte geboden worden voor flexibilisering?

In hoeverre moet en in hoeverre kan de flexibilisering van het funderend onderwijs worden gefaciliteerd en gestimuleerd, zonder het funderende karakter ervan in gevaar te brengen? Wat is een goede balans tussen uniformering en flexibilisering en wat vraagt dit van de overheid en van scholen?

Ter voorbereiding van het advies heeft de Onderwijsraad Oberon en het Kohnstamm Instituut gevraagd een studie te verrichten. In het offerteverzoek onderscheidt de Onderwijsraad een zestal aspecten van flexibilisering van het onderwijs:

- lesprogramma;
- toetsing;
- lestijd;
- docenten;
- onderwijsactiviteiten en locatie;
- opbouw van de opleiding.

De door ons uitgevoerde studie richtte zich op de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat zijn voor elk van deze aspecten de wettelijke, en - indien relevant- technische of materiële voorwaarden? Wat is er de afgelopen jaren aan beleid gevoerd op deze aspecten?
2. Hoe heeft (de roep om) flexibilisering in het Nederlandse po en vo zich ontwikkeld vanuit historisch perspectief? Welke rol speelde de maatschappelijke context hierbij?
3. Wat is er vanuit de wetenschappelijke literatuur bekend over de effecten van flexibilisering op één of meer van bovengenoemde aspecten?
4. Wat is er vanuit andere landen met een vergelijkbaar onderwijssysteem bekend over de do's en don'ts van flexibilisering? Zijn er goede voorbeelden die voor Nederland relevant zijn?
5. Wat zijn de ervaringen van scholen (of samenwerkende scholen) en schoolbesturen die pogingen hebben ondernomen hun onderwijs flexibeler in te richten?
  - a. Op basis waarvan heeft de school of schoolbestuur besloten te willen flexibiliseren, en op welke punten?
  - b. Krijgen deze scholen te maken met knelpunten? Zo ja, welk type knelpunten? Wat zijn gevolgen voor de uitvoering van de flexibilisering, de financiën, rol van bestuur/management en het toezicht?

- c. Welke succesfactoren zijn er te noemen? Hoe heeft succesvolle flexibilisering op deze scholen vorm gekregen?

Om deze vragen te beantwoorden hebben we een zevental deelstudies uitgevoerd: documentanalyses, literatuurstudies, een quickscan en casestudies. Ten behoeve van de literatuurstudie hebben we een search gedaan in Nederlandse en Engelstalige literatuur, en via website overheidspublicaties bestudeerd. Voor de quickscan hebben we scholen benaderd die ervaring hebben met flexibilisering: met onderwijstijdverlenging, met andere schooltijden, met kopklassen, en daarnaast Brede scholen, TOM-scholen, de scholen die deelnamen aan Durven, delen, doen respectievelijk de Innovatie Impuls Onderwijs (IIO). Aan deze scholen zijn vragen voorgelegd motivatie voor flexibilisering, welke vormen van flexibilisering zijn gerealiseerd en knelpunten en succesfactoren. De casestudies zijn uitgevoerd op drie scholen voor po en op drie scholen voor vo. Voor de case studies zijn scholen geselecteerd die een ruime ervaring hebben met verschillende vormen van flexibilisering. Met vertegenwoordigers van deze scholen is gesproken over hun motivatie, de wijze van flexibilisering en de knelpunten en succesfactoren daarbij. De dataverzameling heeft plaatsgevonden in de periode oktober 2014 t/m januari 2015.

De deelstudies zijn gerapporteerd in een zevental deelrapportages. In de voorliggende deelrapportage worden de praktijkvoorbeelden van flexibilisering in basis- en voortgezet onderwijs beschreven. Deze voorbeelden zijn relevant voor de beantwoording van de vijfde onderzoeksvraag:

Wat zijn de ervaringen van scholen (of samenwerkende scholen) en schoolbesturen die pogingen hebben ondernomen hun onderwijs flexibeler in te richten?

- a. *Op basis waarvan heeft de school of schoolbestuur besloten te willen flexibiliseren, en op welke punten?*
- b. *Krijgen deze scholen te maken met knelpunten? Zo ja, welk type knelpunten? Wat zijn gevolgen voor de uitvoering van de flexibilisering, de financiën, rol van bestuur/management en het toezicht?*
- c. *Welke succesfactoren zijn er te noemen? Hoe heeft succesvolle flexibilisering op deze scholen vorm gekregen?*

De praktijkvoorbeelden kunnen worden gezien als kwalitatieve verdieping bij de quickscan onder scholen voor po en vo. De bevindingen van de quickscan worden beschreven in een aparte deelrapportage.

2 Opzet deelstudie

Voor het onderzoek naar flexibilisering in het po en vo zijn bij een zestal scholen case studies uitgevoerd. Voor de case studies zijn scholen geselecteerd die een ruime ervaring hebben met verschillende vormen van flexibilisering. Met vertegenwoordigers van deze scholen is gesproken over hun motivatie, de wijze van flexibilisering en de knelpunten en succesfactoren daarbij.

2.1 Selectie scholen en respondenten

Bij de selectie van de scholen is gebruik gemaakt van het uitgebreide netwerk van Oberon en het Kohnstamm Instituut van innovatieve basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs die op verschillende manieren bezig zijn met flexibilisering. Op basis hiervan is een eerste groslijst van scholen opgesteld. Daarbij is zoveel mogelijk rekening gehouden met de verschillende vormen van flexibilisering. Deze lijst is voorgelegd aan de Onderwijsraad. Vervolgens is de definitieve groslijst van scholen opgesteld en benaderd voor deelname aan de case study.

Gezien de periode waarbinnen het onderzoek plaats moest vinden (november-december), was het voor veel scholen lastig om op korte termijn tijd vrij te maken. We hebben wel het beoogde aantal scholen (3 po en 3 vo) bereid gevonden om aan het onderzoek deel te nemen. Op enkele scholen hebben we door de korte termijn waarop het onderzoek moest worden uitgevoerd en de drukke periode aan het eind van het jaar niet met alle beoogde gesprekspartners (directie, leraren, interne begeleiders/zorgcoördinatoren) kunnen spreken. Op alle scholen hebben we echter wel met meerdere personen gesproken (waarbij altijd met directie), die nauw betrokken zijn bij de ingezette flexibilisering. Een school heeft op eigen initiatief een extra gesprek met een aantal leerlingen georganiseerd.

De zes scholen die als praktijkvoorbeeld zijn geselecteerd zijn:

- Sterrenschool, Apeldoorn (basisonderwijs).
- De Elstar, Elst (basisonderwijs).
- Mondomijn, Helmond (integraal kindcentrum 0-12 jaar).
- Maarten van Rossem College, Arnhem (vmbo).
- Gertrudiscollege, Roosendaal (mavo, havo, vwo).
- Pallas Athene College, Ede (mavo, havo, vwo).

2.2 Gespreksonderwerpen

Onderwerpen van gesprek bij de case studies waren:

- vorm(en) van flexibilisering en motivatie hiervoor;
- (overwonnen) knelpunten en succesfactoren;
- ervaringen en gepercipieerde effecten op leerlingen en leraren;
- randvoorwaarden.

Op basis van de gesprekken op de scholen is een portret opgesteld. Dit portret is ter goedkeuring aan de scholen voorgelegd.

3 Portretten

Sterrenschool Apeldoorn (basisonderwijs)

Interviews met Hans van der Most (directeur) en Mirjam Hafkamp (ib'er)

Inleiding

De vijf sterren van de Sterrenschool

De Sterrenschool Apeldoorn aan de Buys Ballotschool is één van de 10 sterrenscholen in Nederland. Tot voor kort waren er 12 sterrenscholen, twee zijn inmiddels gestopt. De Sterrenschool Apeldoorn is een van de weinige sterrenscholen waar gewerkt wordt met elk van de vijf sterren:

1. de school is (bijna) het hele jaar open;
2. leren en opvang in één pedagogische omgeving;
3. nadruk op rekenen, taal en lezen;
4. maatwerk voor ieder kind;
5. binding met de buurt.

Sterrenscholen werken aan verscheidene aspecten van flexibilisering. Flexibilisering is echter geen doel op zich. Het draait bij de Sterrenschool Apeldoorn uiteindelijk allemaal om de kwaliteit van het onderwijs. Meestal wordt het concept Sterrenschool vooral geassocieerd met de eerste ster: de school is (bijna) het hele jaar open. De andere vier sterren zijn volgens de Sterrenschool Apeldoorn echter minstens zo belangrijk.

Voorgeschiedenis

In 2008 is de Sterrenschool Apeldoorn begonnen met visie-ontwikkeling. Een aanleiding om te denken over andere schooltijden was dat er op de Veluwe, vanwege het toerisme, veel seizoensarbeid is. Ouders vroegen de schoolleiding of ze niet buiten de zomerperiode vakantie konden opnemen. Daarnaast bestond er behoefte aan onderwijsvernieuwing. De school heeft toen deelgenomen aan een workshop Sterrenschool, in de periode dat het concept nog in ontwikkeling was. Vervolgens raakte de school actief betrokken bij de ontwikkeling van Sterrenschool 2.0 door de Argumentenfabriek.

Voor het personeel is een info-avond georganiseerd door het onderwijs (Leerplein055) en de kinderopvang (Kinderopvang OOK), zodat leerkrachten zelf konden bepalen of de Sterrenschool iets voor hen zou zijn. Er waren 70 belangstellenden, ongeveer de helft daarvan maakte de keuze voor de Sterrenschool. Leerkrachten die níet voor de Sterrenschool kozen, deden dat om verschillende redenen. Sommigen hechtten eraan om een eigen groep te hebben en/of hadden geen behoefte aan een leerkrachtondersteuner in de klas (zie hieronder bij aspect 4: personeel). Anderen hadden meer praktische redenen. Ze verwachtten bijvoorbeeld dat ze niet de (extra) inzet zouden kunnen leveren die het werk op de Sterrenschool van hen zou vragen.

In het schooljaar 2008/2009 is de school gestart als Sterrenschool. De flexibele onderwijstijd is ingevoerd in augustus 2010.

Sommige ouders hadden aanvankelijk aarzelingen, maar er zijn uiteindelijk geen kinderen van school veranderd vanwege het nieuwe onderwijsconcept.

De afgelopen jaren is de school gegroeid van 50 naar 150 leerlingen.

Vormen van flexibilisering

1. Onderwijsprogramma: op weg naar gepersonaliseerd onderwijs

In de organisatie van het onderwijs doorbreekt de Sterrenschool het leerstofjaarklassensysteem. De leerlingen zijn per vakgebied gegroepeerd naar niveau, niet naar leeftijd (zie ook 6, opbouw van de opleiding). Leerlingen werken altijd in een groep, er wordt tot nu toe slechts heel beperkt gewerkt met individuele leerroutes. Uitzonderingen zijn er wel, bijvoorbeeld een leerling die extra lessen Spaans volgt.

Vanaf volgende schooljaar gaat de school ook aanhaken bij het onderwijsconcept O4NT (Onderwijs voor een Nieuwe Tijd), waarbij veel van ict gebruik gemaakt wordt. Nu al draait de school proef met programma's van Muiswerk, bij spelling en rekenen, dat bevalt goed. Eén van de grote voordelen van ict is volgens de school dat het gepersonaliseerd leren beter mogelijk maakt. Vooral nu de klassen groter worden is het zonder ict-hulpmiddelen voor een leerkracht nauwelijks mogelijk om op verschillende niveaus basisinstructie, taakinstructie en verlengde instructie te geven en alles bij te houden.

2. Toetsen: vinger aan de pols

Bij de start van de Sterrenschool Apeldoorn heeft de Inspectie geëist dat gewerkt zou worden met Cotan-gecertificeerde toetsen. De school gebruikt het Cito Volgsysteem, inclusief de AVI-toets.

Aangezien leerlingen niet naar leeftijd maar naar niveau worden gegroepeerd, worden enkele leerlingen voor sommige onderdelen getoetst op een lager of juist op een hoger niveau. Maar dit gebeurt ook op een school met leerstofjaarklassensysteem, als leerlingen blijven zitten. Zo beschouwd is dit dus eigenlijk geen bijzondere situatie. Belangrijker dan de vergelijking met een landelijke referentiegroep is dat de ontwikkeling van leerlingen van jaar tot jaar gevolgd kan worden.

3. Onderwijstijd: flexibel in vakantieplanning, strakke organisatie

De Sterrenschool is 50 weken per jaar open; alleen rond kerst en de jaarwisseling is de school twee weken dicht. In totaal nemen ouders en leerlingen 12 weken vakantie op, inclusief alle verplichte vrije dagen. Ouders geven twee keer per jaar door wanneer ze vakantie opnemen, voor een periode van zes maanden. Dit maakt het voor de school mogelijk een 'maatwerk'-planning te maken voor alle leerlingen. NB: Soms merkt de school dat buitenstaanders denken dat ouders op elk gewenst moment 'last minute' vakantie kunnen inplannen. Dat is een misvatting. In dat geval zou er geen fatsoenlijke planning kunnen worden gemaakt. Het is voor ouders ook niet mogelijk om *minder* vakantie op te nemen dan 12 weken.

De school werkt met het 5-gelijkedagenmodel. Elke schooldag duurt even lang, er is geen vrije woensdagmiddag. Ouders kunnen kiezen voor een schoolweek van vijf dagen (van 8.30 tot 14.15) of vier dagen per week (van 8.30 tot 15.30). In beide gevallen bestaat een schoolweek uit 25 uren onderwijstijd. Invoering van het 5-gelijkedagenmodel was bij de start van de school voor sommige kinderen niet praktisch, omdat de clubs veelal op woensdagmiddag worden georganiseerd. Daarom waren er aanvankelijk drie roosters: het 5-gelijkedagenmodel (school tot 14.15 uur), het 4-gelijkedagenmodel (school tot 15.30 uur) en een model met een vrije woensdagmiddag. Na een jaar werd van dit model geen gebruik meer gemaakt en kon het worden afgeschaft.

De school werkt verder volgens het Hoorns model, dat wil zeggen dat er in elk leerjaar (van groep 1 tot en met 8) even veel uren gemaakt worden. Het rooster is zo opgesteld dat er jaarlijks 970 uren worden gemaakt. Ouders kunnen bovendien nog 4 'compensatiedagen' opnemen, dit zijn niet-verplichte vakantiedagen. Als deze worden opgenomen krijgt de leerling totaal 950 uur les, nog altijd 10 uur meer dan de landelijke norm van 940 uur per jaar.

Onderscheidend is ook dat de grens tussen onderwijs en opvang niet zo duidelijk is als op andere basisscholen (zie 4. Personeel).

4. *Personeel: samenwerking tussen onderwijs en kinderopvang*

Op de Sterrenschool werken onderwijs en opvang nauw met elkaar samen. Dit is mogelijk omdat de pedagogische visie van onderwijs en opvang voor het overgrote deel dezelfde is. Pedagogisch medewerkers van de kinderopvang werkten al als onderwijsassistent, maar na de start van de Sterrenschool ook als leerkrachtondersteuner. Dat is een functieniveau tussen onderwijsassistent en leerkracht. Leerkrachtondersteuners hebben een opleiding op het niveau van de Pabo-propedeuse. Hun taken passen daarbij. Ze bereiden lessen voor, kijken schoolwerk na, nemen deel aan gesprekken met ouders. Soms geven ze ook instructie (bij meer routinematige taken). De groepsleerkracht houdt hierbij de eindverantwoordelijkheid. Over de arbeidsvoorwaarden is onderhandeld met de vakbonden (DGO). Het personeel heeft niet gekozen voor een kortere werkweek en meer vakantie. Dat was op zich mogelijk geweest, aangezien de school 50 weken per jaar open is. Het personeel werkt 1659 uur per jaar, verdeeld over 39 weken. Dat komt neer op 42,5 uur per week. Er is nu sprake van een cao van 40 uur per week. Soms wordt leerkrachten gevraagd elkaars uren op te vangen; dit blijft wel binnen de 42,5 per week. De directie verwacht dat de school op termijn wel overgaat op een 38-urige werkweek.

5. *Onderwijsactiviteiten en locatie: O4NT vanaf schooljaar 2014/2015*

Tot nu toe wordt er door de Sterrenschool Apeldoorn geen gebruik gemaakt van onderwijs op een andere locatie dan de school zelf. Vanaf het volgende schooljaar zal dat wel gebeuren. Alle leerlingen hebben dan een iPad, die ze na schooltijd mee naar huis nemen.

De school gaat ook gebruik maken van het onderwijsconcept van O4NT (Onderwijs voor een Nieuwe Tijd), waarbij ict een belangrijke rol speelt (zie 1. Onderwijsprogramma).

6. *Opbouw van de opleiding: groepering naar ontwikkelingsniveau*

De leerlingen worden per vakgebied gegroepeerd op niveau, niet op leeftijd. Er zijn groepen voor onderbouw (niveau 1 en 2), niveau 3 (en een stukje van niveau 4), middenbouw (niveau 4 en 5) en bovenbouw (niveau 6, 7 en 8).

Niveau 3 is een aparte groep geworden, omdat er in deze groep relatief veel instructie wordt gegeven. In deze niveaugroep is er geen leerkrachtondersteuner.

Zittenblijven is een uitzondering maar het komt wel voor. Daarbij voorkomt de school wel dat leerlingen een heel jaarprogramma moeten overdoen. Zittenblijven betekent in de praktijk bijvoorbeeld dat een leerling vier jaar doet over de lesstof van de bovenbouw in plaats van drie jaar. Daarbij gaat de leerling wel steeds verder met de stof.

Effecten

Groei van de school

Het duidelijkst meetbare succes is de groei van de school. Het aantal leerlingen is in een paar jaar gegroeid van 50 tot 150. Het aantal leerlingen stijgt zo snel, dat de school moet gaan uitkijken om *alle* nieuwe leerlingen toe te laten. Als er te veel kinderen bijkomen met speciale ondersteuningsbehoeften, kan de kwaliteit van het onderwijs onder druk komen te staan.

Tevreden personeel, ouders en leerlingen

De tevredenheid onder personeel, ouders en leerlingen is groot, blijkt uit peilingen die de school houdt. Ouders hebben wel opmerkingen, maar die gaan over zaken die op elke basisschool spelen, bijvoorbeeld de hygiëne op de wc's, de veiligheid van en naar school, de speelmogelijkheden op het speelplein etc. Over de vernieuwing van de organisatie van het onderwijs zijn ouders tevreden.

Leerlingen worden betrokken bij gesprekken met ouders over hun vorderingen. Deze gesprekken vinden twee keer per jaar plaats. Daarnaast is er aan het begin van het schooljaar een welbevindengesprek. Een actieve rol

van de kinderen bij deze gesprekken helpt bij de communicatie tussen leerkrachten en ouders. Het is een stimulans voor educatief partnerschap.

Overgang kinderopvang-basisschool

Een ander belangrijk succes is de vloeiende overgang van kinderopvang naar basisschool. Dit is onder meer te danken aan de peuterkleutergroep. Dit is een kleine groep (8 kinderen), bedoeld voor driejarige peuters die toe zijn aan extra stimulering en vierjarige kleuters die wat extra ondersteuning kunnen gebruiken. Zij gaan drie ochtenden in de week naar de peuter-kleutergroep, de overige dagdelen gaan ze naar hun eigen peuter- of kleutergroep.

Knelpunten en wettelijke belemmeringen

Wettelijk is bepaald dat in de basisschool een 5-daagse schoolweek geldt, vanaf groep 3. Basisscholen mogen volgens de Schooltijdenregeling maximaal zeven weken met vier dagen inroosteren, naast de weken waarin een verplichte vrije dag valt. Op de Sterrenschool kunnen ouders echter kiezen voor een 4-daagse schoolweek, het hele jaar door. Dit is dus in strijd met de Schooltijdenregeling.

Ook het ontbreken van een verplichte zomervakantie is niet volgens de wet. Als kinderen naar school gaan tijdens de zomervakantie, telt dit volgens de wet niet als onderwijstijd.

Rol Inspectie en afdeling leerplicht

Juist omdat de Sterrenschool Apeldoorn afwijkt van de voorschriften, zijn de Inspectie en de afdeling leerplicht van de gemeente Apeldoorn vanaf de start intensief betrokken bij de Sterrenschool. In vier jaar tijd is de Inspectie drie keer op bezoek geweest. Al bij het eerste schoolbezoek was de Inspectie zeer tevreden. Het werd de Inspectie duidelijk dat het niet alleen vrijheid, blijheid was op de Sterrenschool. Daarom was het verantwoord om de vernieuwingen – ook al pasten die niet allemaal binnen de wettelijke kaders – te ‘gedogen’. Volgens de schoolleiding staat of valt de flexibilisering met een strakke organisatie en kwalitatief goed onderwijs.

Om leerplicht inzicht te geven in schoolverzuim heeft de school met Excel een systeem ontwikkeld. Dit systeem maakt duidelijk hoeveel onderwijstijd er per leerling is.

Experiment flexibilisering onderwijstijd

Sinds augustus 2011 doet de Sterrenschool mee aan het landelijke experiment ‘flexibilisering onderwijstijd’. Daardoor heeft de school meer vrijheid in het bepalen van de onderwijstijden. Wettelijke belemmeringen die voor andere basisscholen gelden, gelden niet voor de Sterrenschool.

Belemmeringen inzet personeel

Personeel van de kinderopvang werkt op de sterrenschool ook in het onderwijs. Daarvoor dienen ze aan bepaalde voorwaarden te voldoen. Ze zijn apart geschoold en hebben een aparte onderwijsaanstelling. De school onderscheidt twee niveaus: onderwijsassistenten en leerkrachtondersteuners. De onderwijsassistenten werken vooral in de onderbouw. De leerkrachtondersteuners ook in de bovenbouw; zij zijn extra geschoold in didactische vaardigheden.

Zittenblijven

Wettelijk zijn er weinig beperkende voorschriften wat betreft zittenblijven. Volgens de Wet op het Basisonderwijs is een ononderbroken ontwikkelingslijn wenselijk, maar zittenblijven is niet verboden. Bij een dyslectische leerling werd besloten dat zij over de niveaus 6, 7 en 8 een jaar langer zou doen. Niet door één niveau te herhalen, maar door de stof over een langere periode te verdelen: niet drie jaar, maar vier jaar. Van zittenblijven was dus eigenlijk geen sprake, maar op *papier* zou zij doubleren in groep 8. Dit bleek echter niet

mogelijk, want groep 8 is de enige groep waarin *niet* kan worden gedoubleerd. Leerlingen gaan na groep 8 altijd over naar het voortgezet onderwijs.

Succesfactoren en randvoorwaarden

Binnen school en school en schoolbestuur

Bepalend voor het succes van de Sterrenschool Apeldoorn is in de eerste plaats: keihard werken. De organisatie van het onderwijs heeft, vooral in de beginjaren, een grote inzet van het personeel gevraagd. Van tevoren was al duidelijk dat er hard gewerkt zou moeten worden op de Sterrenschool. Dit is ook aan het personeel meegedeeld op een info-avond, zodat ze zelf konden bepalen of de Sterrenschool iets voor hen zou zijn.

Een belangrijke randvoorwaarde vanuit het bestuur is de ondersteuning die de school krijgt vanuit het stafbureau. Met name op het gebied van huisvestings- en personeelszaken is dit zeer waardevol.

Overheid en Inspectie

Door deelname aan het experiment 'flexibilisering onderwijstijd' heeft de school van de overheid de ruimte gekregen om te werken met andere schooltijden. In de periode daarvóór waren Inspectie en leerplicht coöperatief. Sommige werkwijzen die niet precies binnen de wettelijke kaders pasten, werden 'gedoogd'.

Verwachtingen voor de toekomst

In de toekomst zal ook gebruik gemaakt worden van de concepten van O4NT. Er zal meer gebruik gemaakt worden van ict, om gepersonaliseerd leren beter mogelijk te maken. Op welke manier dat precies zal gebeuren, zal de komende jaren duidelijk worden.

Verder is het voor de school denkbaar dat in de toekomst ook gedifferentieerd zal worden naar onderwijstijd. De ene leerling heeft meer nodig om door de stof heen te gaan dan een andere leerling. Als je voor alle leerlingen de onderwijsdoelen wilt bereiken, kan dit type differentiatie helpen.

De Elstar, Elst (basisonderwijs)

Interviews met Marco Onstenk (directeur) en Marjolein Heijmen (intern begeleider)

Inleiding

Basisschool De Elstar is in 2005 van start gegaan en is in tien jaar tijd uitgegroeid tot de grootste basisschool van Elst, met ongeveer 425 leerlingen. De school werkt vanuit het TOM-concept (teamonderwijs op maat). De TOM-aanpak houdt in: meer individuele aandacht voor leerlingen en een gemotiveerd, inspirerend en gedifferentieerd onderwijsteam. In Nederland zijn er circa 15 scholen die volgens het TOM-concept werken, elk met een eigen focus of profiel. Op de Elstar wordt het onderwijs afgestemd op de leerbehoeften van en verschillen tussen de leerlingen vanuit een ontwikkelingsgerichte visie aan de hand van de 1-zorgroute¹. Er is binnen het onderwijsconcept van de school veel aandacht voor het ontwikkelen van zelfredzaamheid en de kwaliteiten, vaardigheden en talenten van de kinderen in een veilig klimaat.

De Elstar is gehuisvest in een multifunctioneel centrum samen met twee andere basisscholen, een peuterspeelzaal, een kinderdagverblijf, een buitenschoolse opvang, een fysiotherapeut, een tandartsenpraktijk, een dagopvang voor verstandelijk gehandicapten en een woonzorgcentrum. Sinds schooljaar 2012-2013 werkt de school met een continuooster.

Vormen van flexibilisering

De Elstar werkt aan verschillende vormen van flexibilisering: in het onderwijsprogramma, wat betreft de inzet van personeel en in de onderwijsactiviteiten en -locatie. We beschrijven hieronder hoe de school met deze vormen van flexibilisering werkt.

1. Onderwijsprogramma

De leerlingen krijgen les in units van circa 55 leerlingen, die bestaan uit combinatiegroepen (groep 1-2, 3-4, 5-6 en 7-8). In elke combinatiegroep wordt op drie niveaus lesgegeven, vanuit de ontwikkelingsgerichte visie. Er kan worden gedifferentieerd in tempo, door het geven van extra instructie en/of door meer interactie tussen leerkracht en leerling. Het aanbod wordt aangepast aan de behoefte van de leerling. Op de ochtenden krijgen de leerlingen in de units instructie in kleine groepjes (horizontale samenwerking in 'werkeenheden'). Na de lunch wordt er thematisch gewerkt binnen de unit (verticale samenwerking).

Ib'er Marjolein Heijmen: "De aanpak biedt veel kansen voor kinderen. Zij hebben een eigen aanbod en aanpak en er is minder risico op een kokervisie doordat er binnen de unit wordt samengewerkt tussen meerdere leerkrachten en onderwijsassistenten. Kinderen hebben niet één vaste blik op zich gericht."

2. Leraren

De andere organisatie van het onderwijs vraagt ook om een andere inzet van het personeel. Bij een TOM-school is de organisatie minder plat dan bij een reguliere basisschool: er is meer sprake van functiedifferentiatie. Bij de inzet van het personeel wordt gekeken naar andere rollen, mogelijkheden en kwaliteiten. Bij De Elstar heeft men ervoor gekozen om te werken met units van circa 55 kinderen, waarop structureel twee vaste leerkrachten en een onderwijsassistent werkzaam zijn. Naast de vaste leerkrachten en assistenten per unit werkt de school ook met flexibele krachten zoals vrijwilligers die bijvoorbeeld dans- of muzikles geven. Hierbij wordt ook bewust gebruik gemaakt van de competenties en kwaliteiten van ouders.

---

¹ De 1-zorgroute is een zorgstructuur voor basisscholen en scholen voor speciaal basisonderwijs (mede ontwikkeld door KPC Groep) om het onderwijs beter af te stemmen op de onderwijsbehoeften van de leerlingen. De route stimuleert handelingsgericht en planmatig werken en is gericht op het realiseren van een transparante zorgstructuur.

Ook wordt veel gewerkt met stagiairs en/of lio's. Daarnaast is er een zzp'er die vier ochtenden in de week langskomt om kinderen met een rugzakje extra ondersteuning te geven.

Het werken met grotere groepen en meer handen op de groep vraagt meer samenwerking en onderlinge afstemming tussen het personeel, bijv. over groepsplannen, en vraagt hiermee ook andere competenties van leerkrachten. Het werken in grotere units en gedifferentieerde groepen ligt de ene leerkracht beter dan de andere. Er is in dit kader binnen de school en het bestuur veel aandacht voor de professionalisering en coaching van de leerkrachten, vanuit het idee dat men zich moet blijven ontwikkelen en het stimuleren van 'eigenaarschap' en gedeelde verantwoordelijkheid. Hiervoor wordt onder meer intervisie, 'maatjes leren' en coaching ingezet. Zo krijgt elke nieuwe leerkracht in het eerste jaar vijf gesprekken met een coach (een ervaren collega-leerkracht), in het tweede jaar zijn er drie coaching-gesprekken en in het derde jaar kan de coach geconsulteerd worden indien nodig. Het managementteam (directeur, bouwcoördinatoren en ib'ers) voert regelmatig flitsbezoeken uit in de klas om te kijken naar de kwaliteit van de instructie en om gerichte feedback te geven. Er worden ook 'TOM-dagen' georganiseerd voor al het personeel binnen het bestuur, om leerkrachten van andere basisscholen kennis te laten maken met dit concept en eventueel vrijwillige mobiliteit te bevorderen.

3. Onderwijsactiviteiten en locatie

Het onderwijsconcept van De Elstar past bij het idee van het 'nieuwe leren' en het eigen maken van 21^e eeuwse vaardigheden, zoals samenwerken, ict-geletterdheid en probleemoplossend vermogen. Leerlingen hebben geen vaste tafel en stoel in de klaslokalen, maar een bakje met hun eigen spullen, dat ze mee kunnen nemen naar een werkplek. De school experimenteert met het gebruik van iPads in het kader van gepersonaliseerd en plaatsafhankelijk leren. Momenteel zijn op elke unit 12 iPads beschikbaar. De leerkrachten zetten voor elke leerling op de iPad een map klaar waar ze voor zichzelf en op maat mee aan de slag kunnen, bijvoorbeeld met de letterschool, een app waarmee leerlingen letters leren schrijven en Letterprins van de Radboud Universiteit, een app die helpt bij het leren lezen. Er worden ook programma's gebruikt voor het leren automatiseren van rekensommen. De ervaringen hiermee zijn positief. Groot voordeel van de iPad vindt directeur Marco Onstenk dat leerlingen er niet-plaatsgebonden en zelfstandig mee kunnen werken. Ook voor leerkrachten biedt het voordelen. Zo is er een app waarmee zij op de iPad in de klas de absentiegegevens kunnen invullen. Deze worden automatisch overgezet naar het administratiesysteem ParnasSys. Marco Onstenk: "Het gebruik van digitale leermiddelen verhoogt de efficiëntie en maakt het mogelijk om het onderwijs meer op maat te maken. Het sluit ook aan bij de beleving en ervaringen van de leerlingen: thuis is er bij de meeste kinderen ook een tablet. Ze zijn eraan gewend om hiermee te werken".

Effecten

Zijn er effecten zichtbaar van de TOM-aanpak? Marco Onstenk vindt dit moeilijk te zeggen, omdat de school vanaf de start op deze manier werkt. Men kan geen vergelijking maken tussen de situatie voor en na. Van het voortgezet onderwijs hoort men wel terug dat kinderen van De Elstar zeer zelfstandig zijn in vergelijking met kinderen van reguliere basisscholen. De effecten hiervan zijn dus zichtbaar in het vervolgonderwijs.

Ib'er Marjolein Heijmen geeft aan dat door de opzet van het onderwijs leerlingen makkelijker en beter op hun eigen niveau aangesproken worden dan in een puur klassikaal systeem. Hierdoor zijn kinderen minder snel een uitzondering, wat positief werkt voor het welbevinden. Maar er zijn ook kinderen voor wie het minder goed past om zo flexibel te zijn en zoveel vrijheid en keuzemogelijkheden te hebben. Soms kan een leerkracht bijvoorbeeld niet meteen antwoord geven op een vraag van een leerling (bijv. wanneer deze bezig is met instructie aan een groepje leerlingen, wat de leerkracht aangeeft door het dragen van een rode sjaal). Van de

leerling wordt verwacht dat hij of zij dan even zelfstandig met iets anders door gaat. In principe krijgen kinderen, omdat er meer handen in de klas zijn, vaak toch snel feedback.

Knelpunten

In principe is de directeur heel tevreden met deze manier van werken. De eindresultaten waren de afgelopen periode echter minder goed dan gehoopt. Volgens Marco Onstenk heeft dit te maken met de grote doorstroom van leerkrachten de laatste jaren vanwege bezuinigingen binnen het bestuur. Daardoor werden er tijdelijke leerkrachten ('payrollers') op school aangesteld die zich niet 100% in het onderwijsconcept konden vinden en zich door de aard van de aanstelling ook minder verbonden voelden met de school. De vele wisselingen zorgden voor onrust en dat werkt niet goed in het concept van De Elstar. Inmiddels is er een aantal mensen in vaste dienst aangenomen. De verwachting is dat dit positieve effecten zal hebben op de leeropbrengsten. De tussenopbrengsten zijn op dit moment al goed.

Sommige leerkrachten ervaren meer werkdruk door de manier van werken op de school, doordat ze meer met de naaste collega's moeten afstemmen en de groep groter is (ze moeten meer leerlingen kennen, ondanks dat ze wel een eigen kleinere basisgroep hebben), naast het voordeel van extra handen in de klas.

Geen wettelijke belemmeringen

Marco Onstenk ervaart vanuit de overheid geen belemmeringen in de organisatie van het onderwijs. De einddoelen liggen vast, maar zijn ervaring is dat scholen veel eigen ruimte hebben om de weg naar de einddoelen zelf te bepalen. Vanuit de inspectie wordt ook gestimuleerd om met verschillen om te gaan. Dit sluit al goed aan bij hoe de school is georganiseerd.

Randvoorwaarden en succesfactoren

Om een vernieuwend onderwijsconcept tot een succes te maken is een duidelijke visie nodig vanuit de school en een door het hele team gevoelde urgentie dat het anders moet. "Alle betrokkenen moeten er volledig voor gaan, anders werkt het niet," zegt Marco Onstenk. Er moet ook ruimte zijn vanuit het bestuur om zo nodig personeel te wisselen, als blijkt dat het toch niet goed past. Er zijn uiteraard ook middelen nodig om veranderingen te realiseren.

De meeste leerkrachten ervaren de gedeelde zorg en verantwoordelijkheid als prettig. Marjolein Heijmen: "Je hoeft als leerkracht niet alles alleen te doen. En doordat je met meer mensen op de groep werkt, is er meer ruimte om extra aandacht aan de kinderen te geven." Maar het vraagt ook extra afstemming tussen de leerkrachten en onderwijsassistenten. Randvoorwaarden voor leerkrachten zijn dan ook: een open houding, waarin je elkaar durft aan te spreken, kunnen samenwerken, (van elkaar) willen leren, gebruik maken van elkaars sterke kanten en een flexibele houding. Bijkomend voordeel van het werken met meer handen op de groep is dat ziekte ook makkelijker op te vangen is, omdat er nog andere collega's zijn binnen de units.

Verwachtingen voor de toekomst

Marco Onstenk voorziet dat de school in het kader van gepersonaliseerd leren nog meer gebruik gaat maken van ict als leermiddel: "Binnen nu en tien jaar heeft elke leerling een eigen device met een individueel afgestemd leerlandschap." De school wordt steeds minder de enige plek waar kinderen leren en schoolboeken en schriftelijke lesmethodes zullen steeds meer worden vervangen door gepersonaliseerd, digitaal of online les- en toetsmateriaal. Hier ziet Marco nog veel mogelijkheden tot flexibilisering, die zowel voor de leerling als de leerkrachten 'ontzorgend' kunnen werken. Ook ouders zullen steeds meer van huis uit de resultaten van hun kind kunnen volgen, waardoor ze nog meer bij de ontwikkeling betrokken worden.

Mondomijn, Helmond (basisonderwijs)

Interviews met Joke Tillemans (directeur) en Bjorn Houben (teambegeleider)

Inleiding

Mondomijn is een integraal kindcentrum (IKC) voor kinderen van 0-13 jaar, dat vijf jaar geleden is gestart vanuit een samenwerking tussen schoolbestuur Qliq Primair Onderwijs en kinderopvangorganisatie Korein Kinderplein. Het IKC telt momenteel circa 250 leerlingen. Onlangs is de school in een nieuw gebouw getrokken, omdat het in het oude gebouw al uit zijn jasje was gegroeid. De school werkt volgens de uitgangspunten van de ontwikkelingsgerichte pedagogiek van Maria Montessori, maar wel vanuit een nieuw, eigen onderwijsconcept. Uitgangspunt hierbij zijn de vragen: wat hebben kinderen nodig voor de toekomst? Hoe kunnen we kinderen een integrale, veilige, stimulerende leeromgeving bieden met aandacht voor de diversiteit van kinderen en leraren? Volgens Mondomijn ligt het antwoord in gepersonaliseerd onderwijs, dat aansluit bij de talenten en mogelijkheden van het individuele kind. De school neemt in dit kader ook deel aan het Slimfit-project, een innovatief onderwijsexperiment voor primair onderwijs in het kader van de InnovatieImpuls Onderwijs (IIO), waarbij er gewerkt wordt in 'units' van grotere groepen leerlingen, die worden ondersteund door een (flexibel) team van professionals van binnen en buiten de school, met verschillende rollen en taken. Bij Mondomijn is gekozen voor vier units, 'domijnen' genoemd, voor kinderen van 0-3, 3-6, 6-9 en 9-13 jaar.

Vormen van flexibilisering

1. Onderwijsprogramma

Binnen Mondomijn heeft elk kind een persoonlijk ontwikkelingsplan (POP) waarin de talenten van het kind en de ontwikkelpunten staan beschreven. Op de ontwikkelpunten kunnen de kinderen extra ondersteuning krijgen. Dit kan bijvoorbeeld extra rekenonderwijs zijn (al dan niet gedigitaliseerd) voor een kind dat hier moeite mee heeft of meer aandacht voor de sociaal-emotionele ontwikkeling en extra uitdaging bij hoogbegaafde kinderen. Om de kerndoelen te waarborgen wordt gewerkt met leerlijnboeken. De kerndoelen zijn uiteraard voor alle kinderen hetzelfde, alleen de weg ernaartoe verschilt.

2. Toetsing

De individuele aanpak neemt niet weg dat de school wel de resultaten van de leerlingen wil volgen en de opbrengsten inzichtelijk wil maken. Mondomijn volgt de prestaties van de leerlingen om de ontwikkeling en het leerrendement in kaart te brengen. Er wordt waar mogelijk gebruik gemaakt van digitale en/of adaptieve toetsprogramma's. Ook worden toetsen afgenomen uit het Cito Volgsysteem. Maar het afnemen van reguliere toetsen wringt wel enigszins met de uitgangspunten van de school: je toetst naar een bepaalde norm, terwijl het onderwijs volledig gepersonaliseerd is. Het liefst zou men toetsen op maat, maar het moet ook transparant en volgbaar zijn en ondersteunend aan het leerproces van het kind. Men is bezig te onderzoeken hoe toetsen in het onderwijsconcept van Mondomijn kunnen werken.

3. Onderwijstijd

Mondomijn is als IKC 52 weken per jaar open van 7.30 tot 18.30. De visie van de school/het IKC is dat de organisatie ondersteunend moet zijn aan het gezin: samen werken voor het kind. Ouders kunnen kiezen voor flexibele arrangementen (pakketten) van onderwijs en opvang. Er zijn daarbij verschillende opties, afhankelijk van de leeftijd, interesses en behoeften van ouders en kind (zie kader).

Pakket Aanvang	07.30-08.30 uur (Domein 2,3,4)
Pakket Basisonderwijs	08.30-14.30 uur/ wo-vrij tot 12.30 uur (Domein 2,3,4)
Pakket Continuïteit	08.30-18.30 uur incl. vakantie (Domein 2,3,4)
Pakket Dagopvang	07.30-18.30 uur (Domein 1)
Pakket Driejarigen	07.30-18.30 uur (Domein 2)
Pakket Extra aanbod	Kunstwerkplaats / Technieklab / Sportcampus / Muziekatelier gitaarles / Muziekatelier drumles / Muziekatelier pianoles / Kookstudio (Warme maaltijd service), (Domein 2,3,4)
Pakket Flexibele opvang	

Bron: website Mondomijn

4. Leraren

In de vier domeinen werken leerkrachten, pedagogisch medewerkers, specialisten (vakleerkrachten op bijv. het gebied van sport, rekenen, het jonge kind) en vrijwilligers samen in een team. Er is een teambegeleider voor de domeinen 1 & 2 en 3 & 4. De teambegeleider bewaakt de ontwikkeling en het bereiken van de doelen die binnen het domein zijn gesteld en coacht en begeleidt (als meewerkend voorman/-vrouw) de teamleden. De functie valt deels onder de directie en deels onder leerlingenzorg. De directeur en de teambegeleiders (momenteel is er een vacature voor de teambegeleider voor domein 1/2) vormen samen het managementteam. Uitgangspunt bij het werken in de teams is om alle teamleden naar expertise en op hun specifieke kwaliteiten in te zetten. Dit werkt effectiever, want zoals Joke Tillemans het verwoordt: “Je moet doen waar je goed in bent.” De andere organisatie van het onderwijs vraagt ook om een flexibeler inzet van de teamleden. Met elk teamlid wordt in overleg bepaald hoe en wanneer ze willen werken. Dit betekent dat op een dag de leerkracht binnen een domein bijvoorbeeld tot 12.30 werkt, een vakdocent tot 18.30 aanwezig is en er de hele dag een vrijwilliger aanwezig is. De volgende dag kan dit weer anders zijn. Bijkomend voordeel van de flexibele inzet van personeel en het werken in een team, is dat ziekte van een leerkracht minder impact heeft. Er is altijd nog wel iemand op de groep en er hoeft niet meteen iemand van buiten te worden ingeschakeld. Het ziekteverzuim is overigens erg laag.

Binnen Mondomijn wordt veel aandacht besteed aan professionalisering van leerkrachten en het blijven leren, ook van elkaar. Er wordt in dit kader ook structureel video-interactiebegeleiding ingezet. Het IKC werkt ook aan professionalisering door structureel deel te nemen aan praktijkgericht onderzoek, vaak gekoppeld aan wetenschappelijk onderzoek.

5. Onderwijsactiviteiten en locatie

De onderwijsactiviteiten en leermiddelen worden afgestemd op het individuele kind. Het ene kind leert beter met concreet lesmateriaal, bij het andere kind worden (ook) digitale leermiddelen (bijv. met gebruik van een iPad of tablet) ingezet. Dit is afhankelijk van de behoeften van het kind. In principe zijn er bij Mondomijn veel mogelijkheden tot gedigitaliseerd onderwijs. Er is een adaptief rekenprogramma waarmee leerlingen kunnen oefenen en er is zelfs een onderwijsrobot die lesinstructies geeft en die de kinderen zelf kunnen programmeren.

6. Opbouw van de opleiding

Zoals eerder aangegeven zijn de kinderen ingedeeld in vier leeftijdsgroepen van 0-3, 3-6, 6-9 en 9-13 jaar. De indeling bij de jongste kinderen is bewust zo gemaakt: geen knip bij vier jaar, maar op basis van inzichten uit de ontwikkelingspsychologie werd een indeling van 0-3 en 3-6 jaar logischer geacht. Voordeel van de opzet van het kindcentrum is dat kinderen al vanaf 0 jaar binnen kunnen komen en dat er tot aan de overstap naar het voortgezet onderwijs een volledig doorgaande lijn is qua pedagogische en didactische aanpak. Dit betekent dat er weinig gewenning nodig is als kinderen van de opvang doorstromen naar het onderwijs. Alle routines zijn al bekend. Ook bij tussentijdse instroom hebben kinderen overigens weinig moeite om te wennen, omdat het programma volledig op maat is. Leerlingen kunnen gedurende het jaar doorstromen naar een ander domein. Uitgangspunt daarbij is dat leerlingen overgaan wanneer ze er cognitief en sociaal-emotioneel aan toe zijn. In

de praktijk komt het voor dat leerlingen soms drie maanden eerder of later doorstromen op basis van hun ontwikkeling. Men wil vanwege de leeftijdscontext ook niet dat leerlingen al te grote sprongen maken. In principe vindt het onderwijs daarom zoveel mogelijk in het eigen domein plaats.

Inrichting

De gepersonaliseerde aanpak van het onderwijs komt ook terug in de fysieke inrichting van het gebouw. Voor de inrichting van het kindcentrum is aan de kinderen gevraagd hoe ze leren en wat voor omgeving daar het beste bij past. Hieruit kwam naar voren dat de kinderen niet altijd aan een tafel en stoel willen werken, maar ook behoefte hebben om soms op de grond te kunnen werken, maar ook aan stilteplekken waar ze in afzondering geconcentreerd kunnen werken of ontspannen. Er is zo veel mogelijk rekening gehouden met de wensen van de kinderen bij de indeling van de ruimtes. Zo zijn er cabines en 'hangeieren' waarin leerlingen zich even kunnen afzonderen, er zijn plekken waar leerlingen in groepjes kunnen werken of overleggen en op een aantal plekken liggen kleden op de grond. Joke Tillemans benadrukt dat dit niet veel hoeft te kosten, integendeel. Er zijn minder reguliere schoolmeubels nodig. Maar net als bij het onderwijsconcept geldt: "Je moet er wel helemaal voor gaan, het werkt niet als je het 'erbij' doet."

Effecten

Het belangrijkste effect van de aanpak is volgens Joke Tillemans dat je kinderen ziet opbloeien, doordat er oog is voor het pedagogische stuk. Omdat het IKC pas vijf jaar bestaat, is het is nog te vroeg om iets te zeggen over het onderwijsrendement. Er zijn nog geen kinderen die het IKC vanaf domein 1 volledig hebben doorlopen. Leerlingen die nu in 'groep 8' zitten, hebben maximaal drie jaar op de school doorgebracht.

Joke Tillemans merkt ook dat het onderwijsconcept een aanzuigende werking heeft op leerlingen die op een andere school door verschillende omstandigheden 'vastlopen'. Passend onderwijs is dan ook geen issue, omdat alles al individueel is afgestemd en kinderen de ruimte krijgen om in hun eigen tempo en op hun eigen manier te leren. Zo kan een autistische jongen zich even terugtrekken op een veilige stilteplek als er even te veel prikkels zijn binnengekomen. Joke Tillemans heeft de indruk dat leerlingen die vanwege problemen op een andere school tussentijds zijn ingestroomd bij Mondomijn, hoger uitstromen dan ze op de eerdere school zouden hebben gedaan. Door het speciale onderwijsconcept heeft het IKC ook een regionale functie.

Naast de effecten voor de kinderen ziet Joke Tillemans dat de andere organisatie van het onderwijs ook positief werkt voor het welbevinden van het personeel en ouders. Er is een groot draagvlak zowel bij personeel als ouders en de ouderbetrokkenheid is zeer groot (ook doordat school goed luistert naar feedback van ouders). Ouders wordt ook regelmatig gevraagd om workshops te geven over bijvoorbeeld hun werk. Er wordt hard gewerkt door de leraren, maar dit wordt niet als werkdruk ervaren, omdat zij ook zeggenschap hebben over hun werk en werktijden.

Knelpunten

Wettelijke belemmeringen

Waar directeur Tillemans het meest tegenaan loopt bij de organisatie is het verschil in regelgeving tussen kinderopvang en onderwijs. In de kinderopvang is de regel bijvoorbeeld een leidster-kindratio van 1:8, maar binnen het basisonderwijs is dit niet haalbaar. Omdat binnen het IKC opvang en onderwijs met elkaar zijn geïntegreerd, vergt het vaak het nodige kunst- en vliegwerk om aan de regels van beide organisaties te voldoen. Als integraal directeur van het IKC betekent dit ook dat Tillemans soms BTW aan de eigen school moet betalen en dat er rekeningen tussen kinderopvang en school heen en weer gaan. Bjorn Houben geeft aan dat

de verschillende werktijden het soms moeilijk maken om overleg in te plannen tussen opvang en onderwijs. Vaak gebeurt dit dan 's avonds. Er is op dit moment nog geen specifieke regelgeving voor IKC's. Het is steeds zoeken naar de mogelijkheden binnen de wetgeving en kijken of dat niet wringt met andere regels.

Joke Tillemans zou ook graag zien dat er meer ondersteuning en ruimte vanuit de overheid komt voor innovatie binnen het onderwijs. Het moet niet afhangen van tijdelijke projecten en pilots, zoals de InnovatieImpuls. Innovatie zou structureel vorm moeten krijgen. De wet op de experimenteerruimte zou ook verbreed en laagdrempeliger moeten worden. Want als je de schoolorganisatie zo wezenlijk verandert zoals bij Mondomijn het geval is, past het vaak niet in één ontwerp of experiment.

Succesfactoren

Mondomijn werkt vanuit de onderwijsbehoefte van het kind. Deze visie is bij alles het uitgangspunt en geeft de houvast van waaruit de organisatie verder vorm kan krijgen. Daarbij is draagvlak en steun voor het onderwijsconcept vanuit alle lagen (leraren, directie, bestuur, ouders) onontbeerlijk. Iedereen moet erachter staan en dit is ook zo op Mondomijn. Ouders zijn zeer betrokken, er is geen wij-zij-gevoel ten opzichte van de school. En zowel het team als ouders stellen zich op als ambassadeurs van de school. De kinderen voelen zich gezien en gehoord in de Mondomijn-aanpak. Ze worden als waardevol gezien, 'mogen er zijn'. Elk kind heeft een eigen ontwikkelingsplan, maar is ook onderdeel van een grotere groep. Ook de collega's binnen de teams voelen zich gezien en gehoord doordat ze worden aangesproken op hun kwaliteiten en expertise.

De samenwerking en gedeelde verantwoordelijkheid binnen de teams is ook een belangrijke succesfactor. Bjorn Houben: "Je doet het niet alleen, je bent samen verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de kinderen binnen het domein." Dit betekent niet dat je alles samen moet doen. Elk teamlid heeft zijn/haar eigen taken en expertise, maar je draagt samen zorg voor het domein. Het gebouw, waarbij zo veel mogelijk is rekening gehouden met de wensen en behoeften van de kinderen, is ook een succesfactor.

Joke Tillemans geeft aan dat het ook belangrijk is om naar buiten te kijken en gebruik te maken van je netwerk. Contacten en uitwisseling met andere (vernieuwings)scholen zijn heel waardevol, maar ook contacten met het bedrijfsleven en ouders. Wat kunnen zij vanuit hun ervaring en expertise bijdragen aan de ontwikkeling van de kinderen? Zo worden er regelmatig workshops georganiseerd waarin een ouder komt vertellen over zijn of haar werk. Tillemans: "Blijf altijd denken vanuit de behoeften van het kind: wat heeft het kind nodig? En als wij dat niet kunnen bieden, welke school dan wel?"

Verwachtingen voor de toekomst

Voor Mondomijn is er geen weg meer terug. De verwachting (en hoop) is dat steeds meer scholen hun onderwijs op deze manier gaan organiseren, want het sluit aan op de vraagstukken van de toekomst waar de kinderen van nu mee te maken zullen krijgen. Tillemans verwacht ook dat het onderwijs steeds verder zal digitaliseren en dat leren ook steeds meer op een andere locatie dan de school zal plaatsvinden. "Leren kan overal plaatsvinden, maar de school blijft wel belangrijk voor het contact tussen de leerlingen."

Maarten van Rossem College, Arnhem (vmbo)

Interviews met Freddy Sikkes (directeur) en Godelieve Paasschens (afdelingsleider onderbouw)

Inleiding

Maarten van Rossem is een vmbo-school in Arnhem-zuid, met basisberoepsgerichte, kaderberoepsgerichte en theoretische leerweg (BBL, KBL en TL). De school heeft een leerlingpopulatie met relatief veel achterstands- en ondersteuningsproblematiek. De achtergrond van de leerlingen vraagt om een aanpak op maat, een focus op de individuele leerling vanuit hun eigen kracht en talenten. Vanuit deze gedachte is de school in schooljaar 2012-2013 in vier brugklassen gestart met het zogenoemde 'Kameleonproject'. In dit project kunnen leerlingen avo-vakken op verschillende niveaus (leerwegen) volgen afhankelijk van hun resultaten. Aanleiding voor deze andere aanpak was 'onvrede' met het feit dat in het huidige onderwijssysteem leerlingen in principe vanaf de brugklas alle vakken op hetzelfde niveau moeten volgen, terwijl in het basisonderwijs wel sprake is van leerstofaanbod dat aansluit bij de voorkennis van de individuele leerling.

Afdelingsleider onderbouw Godelieve Paasschens deed onderzoek naar de cognitieve aansluiting, motivatie en leerprestaties van leerlingen in het voortgezet onderwijs en concludeerde daaruit dat het huidige leerstofjaarklassensysteem in het voortgezet onderwijs geen recht doet aan het feit dat er op vakniveau verschillen zijn in leertempo, competenties en de talenten van leerlingen. Een leerling in vmbo-bbl kan bijvoorbeeld het vak Engels wel op kaderniveau aan en wordt dan op het lagere basisberoepsniveau niet voldoende uitgedaagd en gemotiveerd. Of een leerling die de meeste avo-vakken op kaderniveau aan kan, maar struikelt op wiskunde hoeft niet voor alle vakken over te stappen naar een lager onderwijstype.

Vormen van flexibilisering

Op Maarten van Rossem is sprake van drie vormen van flexibilisering: met betrekking tot toetsing, leraren en onderwijsactiviteiten. We gaan hieronder verder in op deze vormen.

2. Toetsing

Binnen het Kameleonproject kunnen de avo-vakken Nederlands, Engels, wiskunde, natuurkunde/scheikunde, biologie en mens en maatschappij (in de bovenbouw ook maatschappijleer II, aardrijkskunde en economie) op drie niveaus worden aangeboden in de klas (BBL, KBL of TL). Als leerlingen twee toetsperiodes op rij een 7,5 halen voor een vak, mogen ze dat vak op een hoger niveau gaan volgen. Andersom geldt ook dat als een leerling twee toetsperiodes achter elkaar een 5,0 of lager haalt, dit vak op een lager niveau mag worden gevolgd. De school zou graag ook avo-vakken op havo-niveau willen aanbieden, maar dit is vooralsnog niet mogelijk. Bij elke rapportbespreking wordt per avo-vak bekeken of de leerling op hetzelfde niveau blijft, of naar een hoger of lager niveau kan. Dit gebeurt altijd vrijwillig, in overleg met de leerling en ouders. Op dit moment volgt 50% van de leerlingen uit de oorspronkelijke pilot-groep (die inmiddels in leerjaar drie zitten) 1, 2, 3 of zelfs 4 avo-vakken op een hoger niveau dan het 'plaatsingsniveau' – het niveau waarop ze alle overige vakken waaronder het sectorvak (economie, techniek of zorg en welzijn) volgen. Drie leerlingen volgen een vak op een lager niveau. Het gaat hier om een kernvak (Nederlands, Engels of wiskunde).

Na de start met de vier brugklassen in schooljaar 2012-2013 is de nieuwe aanpak elk jaar verder uitgebreid. Op dit moment kunnen alle leerlingen in de eerste en tweede leerjaren avo-vakken op gedifferentieerd niveau volgen. De leerlingen die als eerste zijn begonnen met het Kameleonproject, zitten nu in het derde leerjaar. In principe kunnen de leerlingen volgend jaar ook examen doen op gedifferentieerd niveau. Hier is dus nog geen ervaring mee opgedaan.

4. Leraren

Differentiëren binnen vakken in de klas vraagt om andere didactische en organisatorische oplossingen. Deze nieuwe aanpak vraagt ook om andere kwaliteiten en competenties van docenten: ze moeten binnen de klas op drie verschillende niveaus kunnen differentiëren. Dit betekent ook de inzet van andere werkvormen, een doordacht en afgestemd toetsbeleid en een ander pedagogisch beleid. Docenten van de avo-vakken zijn hierin geschoold door het CPS. Er wordt ook gedifferentieerd op docentniveau door bijvoorbeeld gebruik te maken van docenten met andere bevoegdheden; in de onderbouw werkte men al voor de avo-vakken met pabo-docenten die onderwijs in meerdere vakken verzorgen. Een bijkomend voordeel bleek dat deze docenten vanuit de opleiding meer geschoold zijn om gedifferentieerd les te geven. Op de tweedegraads lerarenopleidingen voortgezet onderwijs is hier minder aandacht voor. Daarnaast worden er – naast bevoegde docenten – ook structureel stagiairs ingezet voor extra uren in leerjaar 3. Kortom: met de Kameleon-aanpak wil de school nadrukkelijk ook gebruik maken van de verschillende kwaliteiten en talenten van de docenten en deze kwaliteiten en talenten door informele en formele scholing uitbreiden.

5. Onderwijsactiviteiten en locatie

Vanuit de schoolvisie van een focus op de individuele leerling wordt ook geëxperimenteerd met andere vormen van onderwijs, zoals de inzet van chromebooks en Got-it (met name voor het rekenonderwijs) en wordt onderzoek gedaan naar adaptieve online leeromgevingen gericht op gepersonaliseerd leren, zoals PulseOn en Got it-taal. De school pakt dat bewust rustig en gestructureerd aan. Eerst is veel aandacht besteed aan het op peil krijgen van de ict-infrastructuur. Nu dit op orde is, wil de school de inzet van ict in het onderwijs stapsgewijs verder gaan uitbreiden, omdat juist digitale leermiddelen meer mogelijkheid tot differentiatie bieden.

Effecten

Directeur Freddy Sikkes ziet alleen maar positieve effecten van de vakkendifferentiatie voor de leerlingen. Door de focus op wat ze kunnen en waar ze goed in zijn, komen ze 'in hun kracht'. De motivatie en het zelfvertrouwen van leerlingen nemen toe en ook in de leeropbrengsten zijn positieve effecten te zien. Er is minder een 'vijfjes/zesjes'-cultuur, omdat leerlingen zich realiseren dat ze echt iets kunnen bereiken met hogere cijfers, er staat een beloning tegenover. Er zijn maar weinig leerlingen die weer 'terugvallen' als ze een vak op een hoger niveau gaan volgen. Voor leerlingen die zijn 'afgestroomd' naar KBLI vanuit vmbo-tl kan het ook heel motiverend zijn als ze voor een bepaalde vakken toch terug kunnen opstromen. De effecten die bij de leerlingen zichtbaar zijn, werken voor iedereen motiverend.

Ook bij de docenten zijn effecten te zien. Afdelingsleider onderbouw Godelieve Paasschens: "Docenten zijn zich er veel meer bewust van geworden dat leerlingen niet allemaal hetzelfde niveau hebben, ook al zitten ze in dezelfde leerweg en klas. Door het werken met drie niveaus in de klas, wat in het voortgezet onderwijs niet gebruikelijk is, moeten docenten zoeken naar andere didactische werkvormen. Ook worden ze door de nieuwe aanpak aangemoedigd om meer samen te werken en te overleggen met andere docenten. Het lesgeven gaat minder op de 'automatische piloot', wat ook de didactische kwaliteit ten goede komt."

Afdelingsleiders hebben door het Kameleonproject ook een andere rol gekregen, meer gericht op het motiveren en begeleiden van docenten. Zo worden er gesprekken gevoerd over waar men als docent energie en inspiratie van krijgt. De werkdruk wordt met de gedifferentieerde aanpak niet minder, maar men kan de lasten wel meer delen en samenwerken.

Een bij-effect van het Kameleonproject is dat er een minder grote scheiding is tussen de onder- en bovenbouw dan voorheen. De gedifferentieerde aanpak vraagt om meer afstemming en contact op vakgroepniveau

(bouwoverstijgend) en toont het belang van een doorlopende pedagogische en didactische leerlijn. Er is ook vanuit de functiemix een ‘voortrekker’ aangesteld die zicht houdt op de doorlopende leerlijn.

Knelpunten en wettelijke belemmeringen

De school is tijdens het Kameleonproject tegen een aantal organisatorische belemmeringen aangelopen. Zo zijn schooladministratiesystemen nog niet op vakkendifferentiatie ingericht. Cijfers kunnen bijvoorbeeld in de bovenbouw niet op verschillende niveaus worden ingevoerd. Dit heeft te maken met de verplichting om PTA's aan te leveren in BRON ten behoeve van de inspectie. Het is ook niet mogelijk om vanuit het systeem per vak analyses op verschillende niveaus uit te voeren. Vooral voor docenten kan dit demotiverend werken. De school zoekt en vindt zelf vaak praktische oplossingen. De analyses worden bijvoorbeeld nu in SPSS (een statistisch analyseprogramma) uitgevoerd.

Een andere hindernis die inmiddels is opgelost was de ‘boekenwissel’. Normaal krijgen leerlingen één keer per jaar, als ze naar het volgende leerjaar gaan, nieuwe schoolboeken. Maar op het Maarten van Rossem komt het voor dat leerlingen na elke rapportbespreking voor één of meer vakken van boek moeten wisselen wanneer ze naar een ander niveau doorstromen. De school heeft met de boekenleverancier speciale afspraken gemaakt om dit mogelijk te maken. Dit betekent een extra financiële investering van beide kanten. Freddy Sikkes verwacht dat door de ervaringen die in het Kameleonproject worden opgedaan en de verdergaande digitalisering van de leermiddelen het in de toekomst makkelijker zal worden om tussentijdse boekenwissels te realiseren.

Een kleine hindernis die men niet had voorzien, was dat het Kameleonproject ook een mentale omslag vereiste bij docenten, ouders en leerlingen zelf. Er was de neiging om de ambities niet te hoog te (durven) leggen en voorzichtig te zijn. Nu het Kameleonproject al meerdere jaren loopt, is het voor alle betrokkenen ‘gewoner’ geworden.

Volgend schooljaar doen de eerste leerlingen uit het Kameleonproject eindexamen. Voor alle betrokkenen een spannend moment, want hoe zal deze eerste lichterling het doen? Maar dit is meteen ook de grootste frustratie van de school: het is op dit moment wettelijk wel mogelijk om vakken op verschillende onderwijsniveaus te volgen en af te sluiten, maar het diploma dat wordt uitgereikt wordt gebaseerd op het niveau van het *laagste* vak. Als een leerling bijvoorbeeld één avo-vak op BBL-niveau volgt en de andere avo-vakken op KBL-niveau, dan krijgt hij of zij toch een diploma op BBL-niveau. Ook in de zak- en slaagregeling wordt op dit moment nog geen rekening worden gehouden met het niveau waarop een vak is gevolgd. Zo kan een leerling zakken als hij of zij een onvoldoende heeft voor een bepaald vak, ook als dit vak op een hoger niveau is gevolgd dan het niveau van het diploma dat zou worden uitgereikt. De school wil graag een diploma dat per vak recht doet aan het niveau waarop het is gevolgd en dat ook de slaag- en zakregeling wordt aangepast. Om dit te realiseren, is echter een wetwijziging nodig. Wat Maarten van Rossem betreft is daar haast bij geboden, zodat de leerlingen die volgend jaar examen doen, een diploma krijgen dat recht doet aan hun prestaties.

Succesfactoren

De grootste succesfactor van de vakkendifferentiatie is het aanspreken van de leerlingen op hun talenten. Een journalist die vorig jaar langskwam op school voor het dagblad De Gelderlander, was verrast door het enthousiasme en de motivatie van de leerlingen, vertelt Freddy Sikkes. “Juist in het vmbo, dat een negatief imago heeft en door leerlingen en ouders wordt gezien als ‘het laagste onderwijsniveau’, betekent het heel veel als leerlingen trots kunnen zijn op zichzelf en waardering krijgen voor waar ze goed in zijn. Alle organisatorische frustraties en belemmeringen voor de school vallen daarbij in het niet.”

Belangrijk in het hele proces is ook de aandacht die er is geweest voor de (bij)scholing van de docenten, het creëren van en blijven werken aan draagvlak in alle lagen van de school en de ruimte en ondersteuning die de school voor deze ontwikkeling heeft gekregen vanuit het bestuur. Ook de factor tijd is belangrijk. Freddy Sikkes geeft aan dat je vanuit de directie een implementatieproces bewust de tijd moet geven, zodat het voor docenten overzichtelijk en behapbaar blijft, anders is het gevaar dat ze afhaken.

Verwachtingen voor de toekomst

Het Maarten van Rossem wil het gedifferentieerd werken het liefst verder uitbreiden, ook naar andere onderwijstypen. Uiteindelijk zou het op het havo en vwo ook mogelijk moeten worden om praktisch onderwijs te volgen, zodat er geen strikte scheiding meer is tussen beroepsonderwijs en algemeen vormend onderwijs. Want daarin ziet men op Maarten van Rossem de toekomst van het onderwijs: dwars door alle onderwijstypen heen sturen op de kracht van de leerlingen. Dat het wettelijk mogelijk wordt om een gedifferentieerd diploma te halen in het vmbo is daarbij een belangrijke eerste stap.

Gertrudiscollege, Roosendaal (mavo, havo, vwo)

Interviews met Harry Meijers en John van Staaij (directie), Natascha Musters, Tony van Dijk (docenten) Jeffrey de Waal, (coördinator begaafdheidsprofiel school bovenbouw) Henny de Kruif (zorgcoördinator), leerlingen 6 vwo.

Inleiding

Het Gertrudiscollege voor vmbo gl/tl, havo en vwo is een 'begaafdheidsprofiel school', met extra aanbod voor hoogbegaafde leerlingen. Van deze scholen zijn er inmiddels bijna 30 in Nederland, waarvan drie in Noord-Brabant. Samen vormen zij de Vereniging van Begaafdheidsprofiel scholen. Het Gertrudiscollege was de eerste begaafdheidsprofiel school in de regio.

De ontwikkeling naar begaafdheidsprofiel school begon in 1998 met de eerste vwo-plusklas voor hoogbegaafde leerlingen. De plusklas werd daarna voortgezet in het volgende leerjaar. De leerlingen konden als extra vak Spaans volgen en vanaf het derde leerjaar informatica, een vak voor de tweede fase van het vwo. Vanaf 2005-2006 werd het 'Gertrudisuur' ingevoerd. Wekelijks werd een uur besteed aan vakoverstijgende projecten. Sindsdien zijn er steeds nieuwe verrijgings- en verdiepingsprogramma's bijgekomen voor specifieke groepen leerlingen.

Vormen van flexibilisering

Onderwijsprogramma

Het Gertrudiscollege heeft verscheidene speciale programma's voor talentvolle leerlingen. Belangrijk hierbij zijn de Vwo-Top-leerlijnen. Leerlingen die naar de TOP-brugklas gaan, maken kennis met twee programma's: EngelsPlus en Bèta. In het tweede leerjaar kiezen zij voor Alpha Top of Bèta Top. Al met al zijn er in de onderbouw van het vwo maar liefst 18 varianten.

- *Verrijgingsprojecten* – Vanaf 2002-2003 wordt gewerkt met 'verrijgingsopdrachten'. Leerlingen in de Vwo-Top voeren jaarlijks verrijgingsopdrachten uit. In elk van de eerste twee leerjaar doen de leerlingen 2 verrijgingsopdrachten. In het derde leerjaar 1 verrijgingsopdracht.
- *Alpha Top* – De leerlingen van de Alpha Top studeren voor Cambridge certificaten (Advanced of Proficiency) en gaan versneld door het reguliere programma. Ook voor vmbo gl/tl- en havo-leerlingen bestaat sinds kort de mogelijkheid een Anglia of Cambridge certificaat Engels te behalen. Veel havisten hebben in hun vervolgopleiding namelijk Engels nodig. Binnen de regio is het Gertrudiscollege de enige school waar die mogelijkheid bestaat. Voor Duits kunnen havo- en vwo- leerlingen vanaf het 3e jaar een Goethe-Zertifikat behalen.
- *Bèta Top* – Vwo-leerlingen die Bèta Top kiezen, volgen meer lessen natuurkunde en scheikunde in klas 2 en 3. Een leraar natuurkunde: "Op die manier kunnen we de stof die ten onrechte uit het curriculum is verdwenen, toch aanbieden aan de geïnteresseerde leerlingen. Zo krijgen ze bijvoorbeeld les over de Wet van Archimedes. Elementaire kennis, die helaas niet meer in het reguliere curriculum zit." Vanaf klas 4 krijgen worden leerlingen voorbereid op het doen van wetenschappelijk onderzoek volgens de regels van het spel. Daar hoort bijvoorbeeld een stevig stuk statistiek bij. Dat mondt uit in een ambitieus profielwerkstuk in 6 vwo. Daarnaast wordt aan pre-university programma's deelgenomen.
- *HaCo* – Voor havo-leerlingen is er het programma Havisten Competent naar het HBO (HaCo), met extra aandacht voor loopbaanoriëntatie en begeleiding en de profielkeuze. Het Gertrudiscollege heeft jarenlang deel uitgemaakt van dit netwerk en daarmee deskundigheid opgebouwd in het aanleren van competenties die van belang zijn in het HBO. Ook wordt veel aandacht besteed aan de pedagogische relatie tussen docent en leerling. In de bovenbouw wordt gewerkt aan competenties die van belang zijn in het HBO.
- *Econasium* – Het Econasium is een nieuw bovenbouwprogramma, bedoeld voor leerlingen met interesse voor economie. Er wordt extra aandacht besteed aan het leren doen van onderzoek en er worden excursies ondernomen. Op het Econasium oriënteren leerlingen zich op een universitaire opleiding, het

programma is ontwikkeld in samenwerking met de Universiteit van Tilburg. Na succesvolle afronding van het Econasium ontvangen leerlingen een certificaat, dat toegang geeft tot de economische studies van de Universiteit van Tilburg.

- *Overige activiteiten* – Het Gertrudiscollege is een van de JetNetscholen (Jongeren en Technologie Netwerk Nederland), een samenwerkingsverband tussen scholen, overheid en bedrijfsleven. In het kader van JetNet worden LOB-activiteiten ondernomen, die de drempel naar een technische opleiding moeten verlagen. De school doet mee aan OLYMPIADES voor wiskunde, natuurkunde, scheikunde, biologie en aardrijkskunde en is daarmee Olympiade school. Daarnaast neemt de school al jaren deel aan de Shell Eco-marathon.

De geïnterviewde leerlingen hebben allemaal een bijzonder vakkenpakket. Ze hebben een NG- of NT-profiel, gecombineerd met vakken die typerend zijn voor maatschappijprofiel, zoals kunst beeldend, geschiedenis of economie.

Hoewel er verschillende soorten profielen zijn, ligt het accent op de bètakant. Docenten signaleren dat dit soms ten koste gaat van de positie van alfa- en expressievakken. Het is bijvoorbeeld niet mogelijk om een NT- of NG-profiel te kiezen met aardrijkskunde. Wel is het zo dat begaafde leerlingen met een N-profiel veel aankunnen en daarom M-vakken erbij kunnen doen.

Een flexibel programma is ook belangrijk voor leerlingen met een beperking of voor zieke leerlingen. Het komt bijvoorbeeld voor dat leerlingen alleen halve dagen naar school kunnen. De zorgcoördinator zorgt in overleg met deze leerlingen voor een aangepaste planning.

Toetsen

Leerlingen kunnen op het Gertrudiscollege al in het voorlaatste jaar het schoolexamen voltooien voor sommige vakken.

Vwo – In het 4^e leerjaar bepalen leerlingen uit de Topklas Alpha wat hun einddoel wordt: het examen Engels of het hoogste Cambridge examen: het Certificate in Proficiency. De leerlingen die voor dat laatste kiezen, leggen al in het 5e leerjaar het schoolexamen Engels af. Ze maken halverwege het jaar de overstap van 4 naar 5 vwo. Die stap is mogelijk door het grotere aantal lessen Engels dat deze leerlingen hebben kunnen volgen. De ruimte die daardoor ontstaat wordt in het 6^e leerjaar gebruikt voor de voorbereiding van Proficiency.

Alleen het schoolexamen wordt in het 5^e leerjaar afgelegd. Het centraal examen volgt in het 6^e leerjaar. De school zou het liefst ook het centraal examen in het 5^e leerjaar afnemen, maar de directie verwacht dat dan de gemiddelde examencijfers lager zullen uitvallen. Gezien het toenemende belang van een hoog rendement van het onderwijs (Opbrengstenkaarten, Vensters voor Verantwoording) ziet de directie zich genoodzaakt om de centrale examens toch in het laatste jaar af te nemen.

Havo – De Havoleerlingen besteden extra aandacht aan het profielwerkstuk. Vaardigheden die belangrijk zijn voor de doorstroom naar het HBO krijgen extra aandacht. Daardoor wordt er meer tijd in het profielwerkstuk besteed. Men begint er al aan in het 4^e leerjaar, maar de nadruk ligt op het 5^e leerjaar.

Onderwijstijd

De verrijkingsopdrachten in de eerste drie leerjaren worden uitgevoerd onder schooltijd, tijdens reguliere lessen. Een leerling kan bijvoorbeeld tijdens een lesuur Frans werken aan een verrijkingsopdracht voor natuurkunde, of vice versa. De verrijkingsopdrachten gaan dus deels ten koste van de beschikbare tijd voor andere vakken. Leerlingen moeten altijd met de leraar van die vakken overleggen of het mogelijk is te verzuimen. Zo nodig wordt hier ook de zorgcoördinator bij betrokken, bijvoorbeeld als een docent meent dat een leerling niet zijn/haar lessen zou moeten verzuimen om aan verrijkingsopdrachten te werken.

Personeel

Met betrekking tot dit aspect zijn er geen vernieuwingen. Alle lessen worden gegeven door bevoegde leraren.

Onderwijsactiviteiten en locatie

Vanaf 2006 is de 'digiplusklas' geïntroduceerd. In deze klassen werd de helft van de leerstof digitaal aangeboden. De leerlingen kregen gedurende drie jaar de beschikking over een laptop. Digiplus was bedoeld als parallelle variant van Vwo-plus. Het lesmateriaal werd grotendeels ontwikkeld door docenten van het Gertrudiscollege.

NB: Ict werd in de digiplusklas niet gebruikt voor onderwijs op afstand. Er was dus geen sprake van onderwijs op een andere locatie.

Na enkele jaren zijn de digiplusklassen weer afgeschaft, om de volgende redenen:

- a) het kostte veel tijd om digitaal aanbod te ontwikkelen en tenminste 50% van het aanbod digitaal aan te bieden,
- b) het bleek lastig het digitale aanbod te combineren met 'traditioneel' aanbod (boeken en werkboeken),
- c) de resultaten van de digiplusleerlingen bleven achter, mogelijk doordat juist leerlingen die zich minder goed konden concentreren voor deze variant kozen, terwijl deze didactische werkvorm veel mogelijkheden tot afleiding bood. Het werd daarmee voor leerling moeilijk om hun eigen werk te structureren.

Van de geïnterviewde leerlingen hadden er ook enkelen in een digiklas gezeten. Zij vonden de toegevoegde waarde niet zo groot. "Je werkte wel met een laptop, maar daar deed je niet echt heel andere dingen mee."

Opbouw van de opleiding

Versneld school doorlopen – Eén van de geïnterviewde leerlingen heeft de derde klas overgeslagen. Dit was mogelijk doordat hij in het tweede jaar al de derdejaarsstof van enkele vakken volgde, zoals natuurkunde en wiskunde. De rest haalde hij tijdens het vierde jaar in.

De geïnterviewde leerlingen zijn tevreden over de flexibiliteit van de school in dit opzicht. Een andere leerling heeft een jaar in het buitenland gewoond. Dat is gebeurd zonder vertraging van de schoolloopbaan. De geïnterviewde leerlingen vinden dat de school er voldoende rekening mee houdt als leerlingen langere tijd ziek zijn of problemen hebben op sociaal gebied. Je wordt dan goed begeleid door de school.

Aansluiting POVO – Het Gertrudiscollege organiseert verschillende activiteiten voor leerlingen in groep 7 en 8 van de basisschool, zodat zij al kunnen kennismaken met de school. Er is een aanbod dat toegankelijk is voor *alle* leerlingen en een aanbod speciaal voor *hoogbegaafde* leerlingen.

Al sinds een aantal jaren kunnen leerlingen uit groep 8 'verrijkingslessen' volgen. Op 6 dagen, verspreid over het schooljaar, volgen de leerlingen twee lessen.

Op dezelfde dagen worden 'masterclasses' gegeven, deze zijn speciaal bedoeld voor hoogbegaafde leerlingen van groep 8.

Voor hoogbegaafde leerlingen van groep 7 en 8 is er daarnaast de junioracademie. Dit is een klas van ongeveer 15 leerlingen. Zij volgen per jaar 3 modules: een bètamodule, een gammamodule en een kunstmodule. De modules bestaan elk uit 8 lessen, op de woensdagmiddag. Als de leerlingen na de basisschool voor het Gertrudis kiezen, telt de beoordeling van de eindopdracht mee als verrijkingsopdracht.

Door het aanbod voor basisschoolleerlingen profileert het Gertrudiscollege zich als begaafdheidsprofielschool. Het biedt de basisschoolleerlingen de mogelijkheid zich wat uitgebreider te oriënteren op de school dan door middel van een open dag.

Successen

De school is aantrekkelijk voor hoogbegaafde leerlingen. Dit leidt weliswaar niet tot groei van de school, maar het leerlingenaantal is wel stabiel. Dat is al een mooi resultaat voor een school die in een krimpregio ligt.

De school biedt veel mogelijkheden, maar tegelijkertijd is er een duidelijke structuur. Het is niet vrijheid blijheid op het Gertrudiscollege. Die structuur wordt gecombineerd met persoonlijke aandacht voor leerlingen.

Daarmee biedt de school voldoende basisondersteuning aan leerlingen. Dat geldt niet alleen voor

hoogbegaafde leerlingen, maar ook voor leerlingen die een bijzondere aanpak vragen om tot welbevinden en presteren te komen. Zo telt de school een flink aantal leerlingen met een stoornis in het autistisch spectrum. De geïnterviewde leerlingen zijn tevreden over de mogelijkheden die de school hen biedt. Ze merken dat er gezocht wordt naar mogelijkheden als leerlingen specifiek wensen hebben, met betrekking tot hun onderwijsprogramma, zowel binnen als buiten de school.

Knelpunten en wettelijke belemmeringen

Wet- en regelgeving

Toen het Gertrudiscollege begon met de mogelijkheid om vóór het laatste jaar al een deel van het schoolexamen af te leggen, was dit wettelijk nog niet toegestaan. Destijds moest de school om dispensatie vragen om dit mogelijk te maken. Inmiddels is dit toegestaan (Examenbesluit, artikel 37) en is de wetgeving geen belemmering meer.

Toeziht Inspectie

De directie vindt het jammer dat de Inspectie bij haar beoordelingen niet kijkt naar alles wat de school extra doet. De scores op de Opbrengstenkaarten zijn gebaseerd op zittenblijven, afstroom en examencijfers. De certificaten die leerlingen behalen wegen niet mee. Voor de directie is dit bijvoorbeeld een reden om niet het volledige vwo-examen voor een vak al in het 5^e jaar te laten afleggen. Naar verwachting zou het gemiddelde examencijfer dan lager uitvallen dan nu. De coördinator begaafdheidsprofielschool vindt dit jammer. Het beperkt de mogelijkheden om maatwerk te leveren voor leerlingen.

Maar al wordt de school niet hoger gewaardeerd vanwege alle maatwerktrajecten, de leerlingen hebben er wel profijt van. “Het staat goed op je cv als je een Cambridge certificaat hebt”, zegt een leerling.

Verder ziet de Inspectie erop toe dat het plan van toetsing en afsluiting (PTA) niet te uitgebreid wordt.

Motivatie leerlingen

Niet alle docenten zijn enthousiast over het verzuimen ten behoeve van verrijkingsopdrachten. Leraren klassieke talen: “Leerlingen maken wat dat betreft niet altijd de goede keuzes. Iemand met een dikke onvoldoende voor Latijn vraagt of hij tijdens mijn les mag verrijken. Dat is natuurlijk niet slim.” Verder vragen sommige docenten zich af of die tijd wel zinvol wordt besteed. “Bij het aftekenen aan het einde van het lesuur vraag ik wat ze hebben gedaan. Soms komt er dan niet meer uit dan: ‘internetten’”.

De geïnterviewde leerlingen noemen nog een ander knelpunt. De belasting voor verschillende vakken loopt soms sterk uiteen. Bij het ene vak moet je in één week meerdere toetsen doen, die ook nog eens streng worden beoordeeld, bij een ander vak is de belasting veel beter verdeeld. Een andere leerling vindt dat de belasting tussen de leerjaren te veel verschilt. Daarop zou de school, in de ogen van de leerlingen, wel wat meer mogen controleren.

Succesfactoren en randvoorwaarden

De school is al ruim 15 jaar bezig met flexibilisering. Sindsdien is het draagvlak onder de docenten toegenomen, stelt de directie vast. Aanvankelijk waren niet alle docenten enthousiast, vooral omdat de verrijkingsopdrachten gemaakt moesten worden tijdens reguliere lessen. De directie is van mening dat het streven naar een flexibel aanbod inmiddels onder vrijwel alle docenten is geaccepteerd.

Maatwerk voor elke leerling is een mooi ideaal, maar volledig gepersonaliseerd onderwijs is moeilijk te organiseren. De grenzen van de flexibiliteit worden onder andere bepaald door de roostermaker. Zolang een kloppend rooster gemaakt kan worden, zonder al te veel tussenuren, is er veel mogelijk.

Tussenuren voorkomen is helaas niet mogelijk. Enkele van de geïnterviewde leerlingen met een bijzonder programma hebben wel veel meer tussenuren dan hen lief is, tot 3 uren achter elkaar.

Een andere praktische belemmering is dat maatwerk geld kost. Een regulier programma aanbieden dat voor alle leerlingen hetzelfde is, is aanzienlijk voordeliger dan gepersonaliseerd onderwijs. De financiering van het onderwijs is niet op maatwerk ingesteld. Nu is er nog een budget voor begaafdheidsprofiel scholen, maar dat houdt binnenkort op te bestaan.

Om maatwerk betaalbaar te houden, is de groepsgrootte op het Gertrudiscollege relatief groot. In het vmbo zijn er klassen van 32 leerlingen. Voor de docenten is dat wel zwaar, meent de directie.

De geïnterviewde docenten beamen dit. Vooral in het vmbo neemt de werkdruk fors toe als de klassengrootte met enkele leerlingen wordt uitgebreid.

Verwachtingen voor de toekomst

De extra programma's voor hoogbegaafde leerlingen zijn maatwerktrajecten *buiten* de klas, voor een selecte groep leerlingen. Zij volgen extra verrijkende en verdiepende activiteiten naast het reguliere programma. Het grootste deel van de leerlingen volgt het reguliere curriculum; daarbinnen wordt weinig gedifferentieerd. De directie vindt het een uitdaging voor het Gertrudiscollege om ook te werken aan differentiatie *binnen* de klas. Dat vraagt wel om specifieke vaardigheden van leraren.

Verder komt het nu nog weinig voor dat havo-leerlingen examen doen in vakken op vwo-niveau. Dit is al wel toegestaan, maar gebeurt weinig, omdat het roosterteknisch ingewikkeld is. Bovendien zijn er weinig leerlingen die hiervoor belangstelling hebben.

De geïnterviewde leerlingen zijn over het algemeen erg tevreden over de mogelijkheden die de school biedt. Het zou nog beter kunnen, bijvoorbeeld door ook in de bovenbouw meer ruimte te bieden om lessen te 'skippen' voor de vakken waar je een goed cijfer voor hebt en in die tijd iets aanvullends te doen.

Pallas Athene College, Ede (mavo, havo, vwo)

Interviews met Antoinette Marissink (rector) en Clasien Lever (coördinator Sprint VWO)

Inleiding

Het Pallas Athene College is een school voor mavo, havo en vwo en wil onderwijs op maat bieden aan talentvolle leerlingen. Het motto van de school is “accent op talent”. Die talenten kunnen op verschillende terreinen: cognitief, sportief, artistiek. Voor deze leerlingen zijn er bijzondere programma’s ontwikkeld. Bovendien biedt de school leerlingen de mogelijkheid om versneld hun opleiding af te ronden. Ze kunnen bijvoorbeeld het vwo in 5 jaar tijd afronden.

Vormen van flexibilisering

De flexibilisering op het Pallas Athene College heeft betrekking op het onderwijsprogramma, toetsing, onderwijstijd en de opbouw van het onderwijsprogramma.

1. Onderwijsprogramma: op weg naar gepersonaliseerd onderwijs

Voor alle niveaus (mavo, havo en vwo) zijn er in de onderbouw ‘accentklassen’. Leerlingen kunnen kiezen uit vier accenten:

- Sportklas – kennismaking met allerlei verschillende sporten, gericht op ‘breedtesport’
- Expressieklas – kennismaking met verschillende kunstzinnige disciplines: muziek, dans, drama, beeldende kunst; leerlingen in de expressieklas geven jaarlijks enkele voorstellingen
- Researchklas – gericht op exacte vakken als natuurkunde, scheikunde en techniek. Leerlingen voeren groepsgewijs onderzoeksprojecten uit.
- Atheneklas – Combinatie van bovenstaande programma’s, voor breed geïnteresseerde leerlingen.

In het eerste jaar volgen alle leerlingen vier extra lessen per week binnen hun ‘accent’, in het tweede leerjaar twee extra uren per week. In de accentklassen zitten leerlingen van verschillende cognitieve niveaus bij elkaar. Na het tweede jaar stoppen de extra lessen, behalve in de sportklas. Voor leerlingen met veel talent op sportief gebied is er ook de Sport High School. Het trainen voor de sport vormt daar een onderdeel van het lesprogramma. In de bovenbouw kunnen alle leerlingen examenvakken in hun profiel kiezen die met sport (BSM) of expressie (kunstvak) te maken hebben. Zo is er een doorlopende leerlijn mogelijk gemaakt. De school werkt samen met het Junior College Utrecht in het zogenaamde U-Talent programma. Leerlingen uit 5-en 6vwo kunnen op de universiteit vijf keer per jaar twee dagen onderwijs in bètavakken volgen. Dit onderwijs is vakoverstijgend. De leerlingen die dit programma volgen doen ook mee aan vakoverstijgende schoolprojecten.

6/2. Opbouw van de opleiding en toetsing

Havo – Havoleerlingen kunnen in het 4e en 5e jaar meedoen aan het International Business College (IBC). Ze volgen een programma dat is gericht op ondernemerschap en bedrijfsleven. Dit programma wordt in de reguliere schooltijd gevolgd, volgens het principe van 20-80 Learning. Dat wil zeggen dat leerlingen 20% van de schoolweek besteden aan een aanvullend programma. In de praktijk betekent het, dat ze elke donderdag de lessen verzuimen. Het regulier programma doen ze dus in 80% van de tijd. Leerlingen met een maatschappijprofiel (CM of EM) en goede prestaties komen hiervoor in aanmerking.

Vwo – Voor vwo-leerlingen die excellent zijn is er vwo-sprint. Deze leerlingen volgen in de twee onderbouwjaren het programma van de drie vwo-leerjaren. Ze kiezen dan bovendien, net als alle andere leerlingen, voor één van de vier accenten. Na het tweede leerjaar gaan de vwo-sprint-leerlingen voorsorteren voor hun profielkeuze in een natuur- of een maatschappijstroom. Om ervoor te zorgen dat leerlingen

desgewenst nog kunnen switchen van een exact profiel naar een maatschappijprofiel wordt een aantal van hen geadviseerd om bij NT en NG bijvoorbeeld economie en geschiedenis te kiezen. Na het derde leerjaar maken sprintleerlingen hun definitieve profielkeuze. Het derde leerjaar wordt ook gebruikt om deze over het algemeen jonge leerlingen goed voor te bereiden op en rijp te maken voor met name het goed begrijpen van de contexten in de bovenbouwstof die vaak abstracter van karakter zijn. Vanaf het derde leerjaar leggen de leerlingen ook al een deel van het schoolexamen af.

In de laatste twee jaren volgen de sprintleerlingen het normale vwo programma maar in minder lesuren dan op het reguliere vwo. De tijd die overblijft wordt besteed aan vakoverstijgende projecten (in samenwerking met de Universiteit Wageningen, de Radboud Universiteit, de Universiteit Utrecht en de TU-Delft) en aan het leren van studievaardigheden die nodig zijn voor de vervolgopleiding. Vorig jaar heeft de eerste lichter van zeven sprintleerlingen het diploma behaald.

5. Onderwijslocatie: stages of minoren

Een andere manier om de opleiding interessant en zinvol te maken voor hoogbegaafde leerlingen is dat ze een minor kunnen volgen aan de universiteit of een stage doen. Zo heeft een leerling een half jaar stage gelopen op het ministerie van OCW en een andere leerling bij een architectenbureau. Leerlingen kunnen op deze wijze hun schooltijd verlengen en zij halen hun vwo-diploma dan toch in zes jaar.

Effect

Hoogbegaafde leerlingen hebben nu de mogelijkheid om sneller hun school af te maken. Dat is motiverend voor hen. "De leerlingen die konden achterover leunen, krijgen we weer aan de praat," zegt de afdelingsleider vwo.

Leerlingen kunnen verdiepende en verrijkende programma's volgen, maar dat is niet voor elke leerling een geschikte oplossing. De coördinator Vwo-sprint: "Er zijn leerlingen die na vijf jaar echt toe zijn aan een vervolgopleiding. Voor die leerlingen is Vwo-sprint een uitkomst."

Succesfactoren en randvoorwaarden

Kenmerkend voor het Pallas Athene College is volgens de rector dat de school altijd wil meedenken met ouders en leerlingen die behoefte hebben aan maatwerk. Een enthousiast team is de belangrijkste voorwaarde om als school zo ambitieus te kunnen zijn. Docenten moeten het verschil maken voor de leerlingen. De visie van de school op talentontwikkeling moet dus een gedeelde visie zijn, anders werkt het niet.

De organisatie van het onderwijs op het Pallas Athene College is, niettegenstaande alle bijzondere trajecten, tamelijk traditioneel. Er wordt gewerkt volgens het jaarklassensysteem, de lessen worden over het algemeen klassikaal gegeven. Er zijn geen plannen om daarvan af te stappen. Dat de school flexibel wil zijn, betekent niet dat de schoolorganisatie radicaal veranderd moet worden. Het is de ervaring van de directie dat ook hoogbegaafde leerlingen behoefte hebben aan structuur.

In Magister wordt door docenten geregistreerd welke stof in welke lessen wordt behandeld en welk huiswerk daarbij hoort. Dit maakt het voor leerlingen goed mogelijk om de gemiste lesstof in te halen.

De mogelijkheden voor flexibilisering worden ook bepaald door het beschikbare budget. Extra programma's kosten extra personele inzet. Hierbij geldt ook dat de definitie van onderwijstijd van belang is. Als extra programma's die (grotendeels) buiten het schoolgebouw worden uitgevoerd niet tot de onderwijstijd worden gerekend, ontvangt de school daarvoor ook geen financiering.

Bij alle vernieuwingen blijft een goede beoordeling door de Inspectie een voorwaarde. De vernieuwingen mogen er niet toe leiden dat de school onder verscherpt toezicht wordt geplaatst.

Knelpunten en wettelijke belemmeringen

Sommige vormen van flexibilisering zijn wettelijk nog niet toegestaan. Dat geldt vooral voor vwo-sprint. Volgens de wet duurt het onderwijs op het vwo zes jaar. In incidentele gevallen mogen leerlingen de opleiding wel sneller afronden, maar op Pallas Athene College gaat het inmiddels om 25 leerlingen die het vwo-sprint-traject volgen.

Verder maken de leerlingen van Vwo-sprint al in het 3^e leerjaar toetsen die meetellen met het schoolexamen. Ook dat is eigenlijk niet toegestaan. Onderdelen van het examen mogen op z'n vroegst in het voorlaatste schooljaar worden getoetst.

Toch heeft het Pallas Athene College de huidige wetgeving niet als knellend ervaren. Vanuit het ministerie is er namelijk veel belangstelling getoond voor het Pallas Athene College. Naar aanleiding van een werkbezoek van de staatssecretaris kreeg de school de vraag van het ministerie: Wat heb je als school nodig om optimaal onderwijs aan toptalenten mogelijk te maken? De school is gevraagd daarvoor een plan van aanpak in te dienen.

Beperkingen van een flexibel programma

Niet alle leerlingen kunnen lessen missen om extra programma's te volgen, zoals de havo-leerlingen die meedoen met IBC en de vwo-leerlingen die vakken volgen op het Junior College Utrecht. Er moet dus telkens weer goed gekeken worden voor wie dergelijke programma's geschikt zijn en meerwaarde hebben.

Als leerlingen wat langer buiten school verblijven door bijvoorbeeld een stage te lopen, moet er voor gezorgd worden dat het contact met de school goed geregeld is. De mentor is heel belangrijk als spil in het begeleidingssysteem en hij of zij moet de leerling met een behoorlijke regelmaat kunnen treffen.

Als aan deze voorwaarden goed voldaan kan worden is er veel mogelijk.

Oberon

Postbus 1423, 3500 BK Utrecht
t 030 230 60 90 | f 030 230 60 80
info@oberon.eu | www.oberon.eu

Utrecht, februari 2015
In opdracht van de Onderwijsraad